Komisja Nadzoru Finansowego

Rekomendacja T

dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych

Warszawa, luty 2010 r.

Wstęp

Niniejszy dokument wydany jest na podstawie art. 137 pkt 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 z późn. zm.[1]) i stanowi zbiór zasad dotyczących dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.

Od kilku lat obserwuje się w Polsce wzrost popytu na udzielane przez banki kredyty detaliczne. Dynamicznemu wzrostowi wartości portfela kredytów towarzyszył, a nawet go stymulował, proces rozluźniania przez banki zasad polityki kredytowej. W szczególności obserwowane było:

1. obniżanie wymogów w analizie zdolności kredytowej,
2. nadmierne i nieuzasadnione wydłużanie okresu kredytowania (w celu zmniejszenia wysokości rat),
3. zwiększanie relacji zadłużenia do zabezpieczenia (LtV).

Na sytuację taką wskazywały wyniki działań inspekcyjnych prowadzonych w bankach oraz m.in. opracowane przez Narodowy Bank Polski raporty nt. sytuacji na rynku kredytowym. Jako przyczynę rozluźniania zasad polityki kredytowej, banki wskazywały przede wszystkim presję konkurencyjną ze strony innych instytucji finansowych, w tym innych banków. Do obniżania warunków i kryteriów udzielania kredytów skłaniały banki również:

- optymistyczna ocena przyszłej sytuacji gospodarczej,
- a w przypadku kredytów mieszkaniowych utrzymujący się wzrost cen nieruchomości mieszkaniowych (wzrost ten został zahamowany w drugiej połowie 2007r.).

Ponieważ wskazane zjawiska mają charakter cykliczny (nietrwały) KNF uznał proces oceny zdolności kredytowej, za szczególnie istotny dla prawidłowego zarządzania ryzykiem, w bankach. Przeprowadzona analiza problemu akceptacji transakcji i klientów wskazuje na liczne słabości tego procesu, a w konsekwencji także systemu zarządzania ryzykiem.

Negatywne zmiany na rynku finansowym wynikające z załamania rynku kredytów subprime w USA i nasilonego m.in w związku z upadłością banku Lehman Brothers, przeniosły się na sferę realną. W ich wyniku banki istotnie zmieniły zasady polityki kredytowej zaostrzając warunki akceptacji klientów i transakcji. Nie wszystkie podmioty w polskim sektorze bankowym wyciągnęły odpowiednie wnioski z materializującego się ryzyka wynikającego ze słabości w procesie kredytowym i podjęły odpowiednie działania korygujące. Zmienność podejścia do zarządzania ryzykiem kredytowym przez niektóre podmioty (np. różnokierunkowe zmiany warunków akceptacji w krótkim czasie) wskazuje wciąż na potrzebę dostosowania procesów zarządzania ryzykiem kredytowym do dobrych praktyk oraz utrwalenia pozytywnych zmian dokonanych w zasadach polityki kredytowej.

Pragniemy podkreślić, że w zarządzaniu ryzykiem bank powinien uwzględniać wymóg stabilności i ostrożności przejawiający się między innymi uwzględnianiem w zasadach

[1] Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2002r. Nr 126, poz. 1070, Nr 141, poz. 1178, Nr 144, poz. 1208, Nr 153, poz. 1271, Nr 169, poz. 1385 i 1387 i Nr 241, poz. 2074, z 2003 r. Nr 50, poz. 424, Nr 60, poz. 535, Nr 65, poz. 594, Nr 228, poz. 2260 i Nr 229, poz. 2276, z 2004 r. Nr 64, poz. 594, Nr 68, poz. 623, Nr 91, poz. 870, Nr 96, poz. 959, Nr 121, poz. 1264, Nr 146, poz. 1546 i Nr 173, poz. 1808, z 2005 r. Nr 83, poz. 719, Nr 85, poz. 727, Nr 167, poz. 1398 i Nr 183, poz.1538, z 2006 r. Nr 104, poz. 708, Nr 157, poz.1119, Nr 190, poz. 1401 i Nr 245 poz.1775, z 2007 r. Nr 42, poz. 272 i Nr 112 poz. 769 oraz z 2008r. Nr 171, poz. 1056, Nr 192, poz. 1179, Nr 209, poz. 1315, Nr 231, poz. 1546 oraz z 2009r. Nr 18, poz. 97 i Nr 171, poz. 1056.

polityki kredytowej długoterminowej perspektywy zarządzania ryzykiem, wrażliwości na zmiany warunków otoczenia oraz oddziaływania na poziom ryzyka kredytowego poprzez wpływ na dobór klientów banku. Z tej perspektywy praktyka procesu akceptacji ryzyka niektórych banków odbiega od tak zdefiniowanych wymogów i prowadzi do nadmiernej ekspozycji na ryzyko. W szczególności podkreślenia wymaga brak obiektywizmu i niezbędnego konserwatyzmu w zakresie parametrów przyjmowanych do oceny zdolności i wiarygodności kredytowej. Szczególnie istotna jest świadomość akceptacji określonego poziomu ryzyka. Posiadanie takiej świadomości, z kolei może wynikać jedynie z uprzednio zgromadzonej wiedzy na temat klientów w wyniku oceny zdolności i wiarygodności kredytowej. Prawidłowa identyfikacja i pomiar ryzyka oraz określenie poziomu ryzyka akceptowalnego są niezbędnym minimum prawidłowego zarządzania ryzykiem kredytowym w banku. Ustalanie przez niektóre banki minimalnej wysokości kosztów utrzymania na poziomie poniżej progów socjalnych jest dowodem braku niezbędnej ostrożności w zarządzaniu ryzykiem. Banki ustalając pułap przyjmowanych do oceny zdolności kredytowej parametrów powinny zadbać o ich obiektywny charakter wykazując zasadność przyjęcia ich na danym poziomie poprzez odniesienie do potwierdzonych w analizach i badaniach wielkości. Wskazane jest aby zachować niezbędną w tym zakresie niezależność analiz.

Dopuszczanie do akceptowania nadmiernego poziomu obciążenia dochodu klientów obsługą zadłużenia (przekredytowanie) jest kolejnym przykładem nadmiernego liberalizmu zasad polityki kredytowej. Szczególnie niepokojąca jest ta praktyka wobec grup klientów o najniższych dochodach, które przeznaczają największą część dochodów na zaspokojenie potrzeb podstawowych.

Wśród zidentyfikowanych słabości jest również przyjmowanie założeń o niepełnym wykorzystaniu przyznanych klientowi przez bank limitów kredytowych w analizie zdolności i wiarygodności kredytowej. Podejście to powinno zostać zweryfikowane w sytuacji pogorszenia warunków gospodarczych (pełnego cyklu gospodarczego). Dlatego też bank przyjmujący niepełne wykorzystanie limitów powinien wykazać, na podstawie danych empirycznych, że takie założenie jest zasadne.

W ocenie zdolności i wiarygodności kredytowej banki nie powinny pomijać zaangażowań, za których spłatę klienci są odpowiedzialni. Co do zasady analiza wartości i jakości zobowiązań oraz dochodów klientów powinna dotyczyć osób zobowiązanych do spłaty ekspozycji kredytowej. Banki powinny zapewnić taki sposób gromadzenia i weryfikacji informacji w tym zakresie, aby ograniczyć ryzyko niedoszacowania poziomu obciążenia spłatą. Jednym z niezbędnych działań w tym zakresie jest korzystanie z wewnętrznych i zewnętrznych baz danych o posiadanych zobowiązaniach i historii ich obsługi (na zasadzie wzajemności tzn. także zasilania takich baz).

Podkreślenia wymaga konieczność zapewnienia wiarygodnych informacji w zakresie procesu akceptacji jako elementu wpływającego bezpośrednio na jego jakość. Zachowanie wiarygodności oceny powinno wynikać z możliwości pozyskania przez bank obiektywnych danych, w tym również ze źródeł zewnętrznych, pozwalających na weryfikację deklaracji i oświadczeń składanych przez kredytobiorcę. Bank rezygnując z niezbędnych wymogów w tym zakresie powinien wykazać zasadność takiego podejścia na podstawie danych empirycznych.

Biorąc pod uwagę powyższe niekorzystne zjawiska oraz mając na względzie bezpieczeństwo sektora bankowego Komisja Nadzoru Finansowego podjęła decyzję o wprowadzeniu rekomendacji zawierającej zestaw dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych. Jej implementacja powinna odbyć się na szczeblu

poszczególnych komórek banku jak i w ramach zintegrowanego podejścia do zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych w skali całego banku. Rekomendacje odnoszą się do następujących obszarów:

1. Zarządzanie.
2. Kontrola ryzyka.
3. Identyfikacja, pomiar i akceptacja ryzyka.
4. Zabezpieczenia.
5. Raportowanie.
6. Relacje z klientami.
7. Kontrola wewnętrzna.

Poniższe rekomendacje stanowią ramy dla poprawnego zarządzania oraz oceny ryzyka detalicznych ekspozycji kredytowych oraz są zbiorem zaleceń w stosunku do wewnętrznych systemów kontroli, które pośrednio i bezpośrednio powinny zapewniać integrację rekomendacji w ramach wszystkich procesów związanych z tego rodzaju ekspozycjami kredytowymi.

Nadzór bankowy wielokrotnie wskazywał bankom na potrzebę stosowania dobrych praktyk w zakresie korzystania przez nie z różnego rodzaju baz danych. Stąd też np. szereg postanowień Rekomendacji S II oraz niniejszej Rekomendacji T zwraca szczególną uwagę na znaczenie tworzenia baz danych (zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych). Funkcjonowanie tego typu baz danych może być w znacznym stopniu pomocne w ocenie zdolności i wiarygodności kredytowej, a tym samym sprzyjać zwiększeniu jakości zarządzania ryzykiem kredytowym.

Z wyłączeniem tych obszarów, gdzie ze względu na specyfikę oraz skalę działalności niektóre banki zostały potraktowane odmiennie niż pozostałe, wszystkie rekomendacje odnoszą się bezpośrednio do banków objętych przepisami prawa polskiego. Wyłączenia dotyczą przede wszystkim banków nieznacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe. Dla tych banków wprowadzono ograniczony zakres stosowania niektórych wymogów określonych w uzupełnieniu do poszczególnych rekomendacji. Wśród nich znajdują się:

1. Rekomendacja 3, pkt. 3.1. – w zakresie przekazywania Radzie Nadzorczej w okresach minimum półrocznych raportów o poziomie ryzyka z tytułu detalicznych ekspozycji kredytowych, pkt. 3.2. – w zakresie weryfikacji przez Radę Nadzorczą realizacji zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.
2. Rekomendacja 5, pkt 5.2. – w zakresie wydzielania komórek lub grup osób, których zadaniem byłoby monitorowanie portfela detalicznych ekspozycji kredytowych.
3. Rekomendacja 7, pkt 7.7. – w zakresie przeprowadzania testów skrajnych warunków oraz pkt. 7.9. – w zakresie stosowania przez banki dodatkowych parametrów w testach warunków skrajnych.
4. Rekomendacja 8, pkt. 8.1. – w zakresie oddzielenia funkcji analitycznych oraz kontroli, monitorowania i raportowania ryzyka od sprzedażowych.
5. Rekomendacja 14, pkt 14.1. – w zakresie tworzenia baz danych odnoszących się do relacji biznesowych z bankiem.

6. Rekomendacja 15, pkt 15.1. – w zakresie okresowego przeglądu spłat innych ekspozycji kredytowych, pkt 15.4. – w zakresie przeprowadzania testów warunków skrajnych dla portfela ekspozycji kredytowych.
7. Rekomendacja 16, pkt 16.1. – w zakresie wykorzystania statystycznych narzędzi wspierających ocenę wiarygodności kredytowej, pkt 16.5 w zakresie metodologii budowy narzędzi wspierających ocenę zdolności i wiarygodności kredytowej, pkt. 16.9. – w zakresie regularnego przeprowadzania badanie ryzyka stosowanych modeli.
8. Rekomendacja 21, pkt 21.1. i pkt 21.2. – w zakresie konieczności analizy, przy wykorzystaniu testów skrajnych warunków, wpływu gwałtownych zmian wartości cen na rynku zabezpieczeń na posiadany przez bank portfel detalicznych ekspozycji kredytowych.

Niniejsza rekomendacja nie dotyczy bezpośrednio obszarów ujętych w innych regulacjach odnoszących się m.in. do wymogów kapitałowych, ryzyka kursowego, ryzyka płynności i ryzyka stopy procentowej ponoszonych przez bank. Kwestie te zostały ujęte tylko w zakresie niezbędnym dla stosowania niniejszej rekomendacji lub w celu podkreślenia istotności określonego obszaru.

Niniejsza rekomendacja obejmuje także obszar którego dotyczą dobre praktyki zapisane w Rekomendacji S II. Zastosowanie Rekomendacji S II obowiązuje natomiast w obszarach nie objętych Rekomendacją T.

Komisja Nadzoru Finansowego oczekuje, że niniejsze rekomendacje zostaną wprowadzone w bankach nie później niż 6 miesięcy od dnia uchwalenia niniejszej Rekomendacji. z wyjątkiem Rekomendacji 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 16, 20, 21 i 22, które powinny być wprowadzone nie później niż 10 miesięcy od dnia uchwalenia niniejszej Rekomendacji.

Słowniczek pojęć

Na potrzeby rekomendacji:

1. **Apetyt na ryzyko** (dopuszczalny poziom ryzyka) – wyrażony w postaci wskaźników ilościowych maksymalny wyznaczony przez bank poziom ekspozycji na ryzyko.
2. **Baza danych –** oznacza wewnętrzne oraz zewnętrzne zbiory danych, pozwalające na gromadzenie i przetwarzanie danych na temat ekspozycji kredytowych, historii ich spłat oraz terminowość wywiązywania się z zobowiązań finansowych klientów banku.,
3. **Ekspozycja kredytowa –** oznacza należności bilansowe z tytułu kredytów, pożyczek, limitów zadłużenia, kart kredytowych i obciążeniowych (charge) skupionych wierzytelności, czeków i weksli, zrealizowanych gwarancji, innych wierzytelności o podobnym charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe.
4. **Detaliczna ekspozycja kredytowa –** ekspozycje kredytowe wobec osób fizycznych, udzielone na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego.
5. **Ekspozycja zagrożona** – ekspozycja określona zgodnie z § 2 ust. 1 pkt 3 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz. U. Nr 235 poz. 1589).
6. **Klient detaliczny** – osoba fizyczna ubiegająca się w banku o detaliczną ekspozycję kredytową lub posiadająca w banku detaliczną ekspozycję kredytową.
7. **Zużycie technologiczne** - spadek wartości aktywów w rezultacie postępu technicznego i związanego z nim pojawiania się na rynku nowocześniejszych aktywów.
8. **Osoba zobowiązana do spłaty ekspozycji kredytowej –** osoba, do której bank posiadający ekspozycję kredytową może kierować roszczenia o spłatę ekspozycji kredytowej z tytułu zawartej umowy kredytowej, w szczególności współmałżonek osoby wnioskującej lub posiadającej ekspozycję kredytową o ile nie jest on objęty ustrojem rozdzielności majątkowej.
9. **Walutowa ekspozycja kredytowa** – detaliczna ekspozycja kredytowa wyrażona w walucie obcej innej niż złoty.
10. **Wiarygodność kredytowa** – wynik oceny prawdopodobieństwa spłaty zobowiązania w oparciu o czynniki ilościowe i jakościowe.
11. **Znaczące zaangażowanie z tytułu detalicznych ekspozycji kredytowych** - oznacza maksymalną z wartości: zaangażowanie z tytułu udzielonych przez bank detalicznych ekspozycji kredytowych (wycena według wartości bilansowej) przekraczające 10% sumy bilansowej lub 0,5 mld zł.
12. **Zobowiązanie kredytowe** – zobowiązanie klienta wobec banku z tytułu detalicznej ekspozycji kredytowej.

Rekomendacje

Rekomendacja 1

Zarząd banku jest odpowiedzialny za przyjęcie oraz zatwierdzenie sporządzonych w formie pisemnej zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych. Przyjęte przez zarząd banku zasad polityki w tym zakresie powinny odzwierciedlać poziom akceptacji ryzyka związanego z portfelem detalicznych ekspozycji kredytowych (apetytu na ryzyko).

Rekomendacja 2

Zarząd banku powinien wyznaczyć osoby odpowiedzialne za wprowadzenie zasad polityki banku w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.

Rekomendacja 3

Rada nadzorcza, w ramach wypełniania swoich funkcji, powinna nadzorować realizację opracowanych i przyjętych przez zarząd banku zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.

Rekomendacja 4

Zarząd banku powinien dokonywać okresowych ocen przyjętych zasad polityki banku zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych i w przypadku zaistnienia nowych okoliczności dokonywać ich modyfikacji. Zarząd banku powinien poinformować Radę Nadzorczą o wynikach dokonanej oceny.

Rekomendacja 5

Bank powinien posiadać systemy monitorowania detalicznych ekspozycji kredytowych, ze szczególnym uwzględnieniem procedur zapewniających spełnienie wymogów regulacji, zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych. Zapewnienie stałej, bieżącej kontroli detalicznych ekspozycji kredytowych umożliwić powinno pozyskiwanie w szybki sposób informacji zarządczej i szybką reakcję banku na zaistniałe zagrożenia.

Rekomendacja 6

Bank powinien posiadać systemy informacyjne, bazy danych oraz narzędzia analityczne wspierające pomiar poziomu ryzyka związanego z detalicznymi ekspozycjami kredytowymi.

Rekomendacja 7

Bank powinien posiadać wewnętrzne limity ograniczające ryzyko kredytowe odnoszące się do całego portfela, oraz poszczególnych rodzajów detalicznych ekspozycji kredytowych. Limity te powinny uwzględniać zróżnicowanie ekspozycji kredytowych i zabezpieczeń. Limity te powinny ponadto określać wielkość apetytu na ryzyko banku.

Rekomendacja 8

W strukturze organizacyjnej banku powinny być rozdzielone funkcje związane z:

a) pozyskiwaniem klientów i sprzedażą oferowanych produktów,

b) bezpośrednią analizą wniosków kredytowych, oceną ryzyka i podejmowaniem decyzji kredytowej oraz monitorowaniem detalicznej ekspozycji kredytowej w czasie jej trwania.

Rekomendacja 9

Proces akceptacji ryzyka transakcji (w tym klienta) powinien obejmować ocenę zdolności kredytowej oraz ocenę wiarygodności kredytowej osób zobowiązanych do spłaty zaciąganego zobowiązania.

Rekomendacja 10

Rekomenduje się aby banki przyjmowały obiektywnie bezpieczny poziom obciążenia dochodów klientów detalicznych spłatą zobowiązań kredytowych i finansowych, uwzględniając wpływ warunków makroekonomicznych na ich zdolność kredytową.

Rekomendacja 11

Formuła oceny zdolności kredytowej powinna uwzględniać wszelkie elementy mogące mieć istotny wpływ na zdolność osób zobowiązanych do spłaty oraz obsługi zobowiązań. Przyjmowane parametry powinny być uwzględniane w formule oceny zdolności kredytowej w wysokościach ustalonych w sposób rzetelny i obiektywny.

Rekomendacja 12

Zakres oceny zdolności i wiarygodności kredytowej powinien uwzględniać wszystkie osoby zobowiązane do spłaty zobowiązania.

Rekomendacja 13

Wymogi w zakresie dostarczania przez klientów dokumentów niezbędnych do oceny zdolności i wiarygodności kredytowej powinny pozwalać na pełną i efektywną ocenę ryzyka związanego ze spłatą zadłużenia.

Rekomendacja 14

Przy ocenie zdolności kredytowej klienta detalicznego banki powinny korzystać z baz danych w celu weryfikacji poziomu zadłużenia klientów i historii spłat. W tym zakresie banki powinny korzystać z własnych i zewnętrznych baz danych.

Rekomendacja 15

Przez cały okres obowiązywania umowy kredytowej odnoszącej się do detalicznej ekspozycji kredytowej bank powinien monitorować wiarygodność kredytową osób zobowiązanych do spłaty.

Rekomendacja 16

Bank powinien określić zakres stosowania, sposób wykorzystania oraz interpretowania wyników uzyskanych przy pomocy narzędzi wspierających ocenę zdolności i wiarygodności kredytowej. Wykorzystanie i skuteczność tych narzędzi powinny podlegać regularnym przeglądom.

Rekomendacja 17

Jednym ze sposobów ograniczania strat kredytowych jest przyjmowanie przez bank zabezpieczenia ekspozycji kredytowych. Rekomenduje się przyjmowanie zabezpieczenia detalicznych ekspozycji kredytowych. Przyjmowane zabezpieczenia powinny spełniać kryteria płynności, wartości oraz dostępu i możliwości ich kontroli.

Rekomendacja 18

W przypadku gdy detaliczna ekspozycja kredytowa jest zabezpieczona bank powinien zapewnić, aby poziom zabezpieczenia ekspozycji kredytowej nie pogorszył się w całym okresie trwania umowy.

Rekomendacja 19

Bank jest odpowiedzialny za właściwe zabezpieczenie detalicznych ekspozycji kredytowych. Skuteczność (zdolność do ograniczania strat) stosowanych zabezpieczeń w znacznym stopniu zależy od jakości procesu określania ich wartości. Bank powinien posiadać odpowiednie procedury i narzędzia służące weryfikacji i aktualizacji wartości zabezpieczenia ekspozycji kredytowych.

Rekomendacja 20

Bank, adekwatnie do sytuacji rynkowej powinien monitorować zmiany zachodzące na rynkach podstawowych typów przyjmowanych zabezpieczeń.

Rekomendacja 21

Bank powinien posiadać w formie pisemnej odpowiednie procedury wewnętrzne pozwalające na podjęcie szybkich środków zaradczych w przypadku zajścia nieprzewidzianych zdarzeń skutkujących spadkiem wartości zabezpieczeń detalicznych ekspozycji kredytowych (poziomu zabezpieczenia).

Rekomendacja 22

Bank powinien zapewnić skuteczny system raportowania realizacji zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych oraz poziomu ryzyka z tytułu tych ekspozycji.

Rekomendacja 23

Bank powinien dołożyć wszelkich starań, aby przekazywane klientom informacje były zrozumiałe, jednoznaczne i czytelne.

Rekomendacja 24

W relacjach z klientami bank powinien wykazać profesjonalizm, rzetelność i staranność oraz zapewnić klientowi najlepszą wiedzę.

Rekomendacja 25

Istotnym elementem w procesie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych jest kontrola wewnętrzna banku.

I. Zarządzanie

Rekomendacja 1

Zarząd banku jest odpowiedzialny za przyjęcie oraz zatwierdzenie sporządzonych w formie pisemnej zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych. Przyjęte przez zarząd banku zasady polityki w tym zakresie powinny odzwierciedlać poziom akceptacji ryzyka związanego z portfelem detalicznych ekspozycji kredytowych (apetytu na ryzyko).

1.1. Zarząd banku powinien zdefiniować kluczowe obszary zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, które będą podlegać bezpośredniej kontroli zarządu.

1.2. Zarząd banku powinien wyznaczyć członków zarządu bezpośrednio odpowiedzialnych za realizację kluczowych obszarów zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.

1.3. Zarząd banku może delegować funkcje związane z realizacją pozostałych, poza kluczowymi, obszarów zatwierdzonych zasad polityki na wyznaczone przez siebie osoby.

1.4. Rekomenduje się, aby obszarami zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych były w szczególności, odpowiednio dla danego produktu:

a) opis zasad i procesu akceptacji ryzyka z tytułu detalicznych ekspozycji kredytowych,

b) zasady ustalania, nadawania i przeglądu upoważnień do akceptacji detalicznych ekspozycji kredytowych,

c) procedura oceny zdolności i wiarygodności kredytowej klientów detalicznych, zawierająca m.in. opis procesu akceptacji wniosku kredytowego,

d) algorytm (sposób) oceny zdolności kredytowej klientów detalicznych,

e) rodzaj, zakres stosowania i wysokość poszczególnych parametrów przyjmowanych w formule oceny zdolności kredytowej i badaniu wiarygodności kredytowej,

f) zasady ustalania i akceptacji założeń i parametrów przyjmowanych w procesie oceny zdolności i wiarygodności kredytowej klientów detalicznych,

g) rodzaj, źródło, wymogi w zakresie aktualności oraz sposób udokumentowania informacji niezbędnej do oceny zdolności i wiarygodności kredytowej klientów detalicznych , w tym korzystania z baz danych,

h) opis, zakres stosowania, sposób wykorzystania narzędzi wspierających ocenę zdolności i wiarygodności kredytowej klientów detalicznych oraz interpretowania ich wyników,

i) zasady przeglądu efektywności stosowanych narzędzi wspierających ocenę zdolności i wiarygodności kredytowej i ich zmian,

j) opis i zakres stosowania, sposób wykorzystania systemów informatycznych wykorzystywanych w zarządzaniu ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych,

k) opis, zakres oraz przyczyny stosowania odstępstw od ogólnych zasad stosowanych w procesie oceny zdolności i wiarygodności kredytowej klientów detalicznych,

l) zasady uwzględniania w ocenie zdolności kredytowej klientów detalicznych ryzyka kursowego i ryzyka stopy procentowej ponoszonego przez dłużnika,

m) szczegółowe zasady ustalania i stosowania wewnętrznych limitów, w szczególności:

- maksymalnego poziomu portfela produktowego,
- maksymalnego poziomu pojedynczej ekspozycji (ekspozycji zabezpieczonej i niezabezpieczonej),
- maksymalnego poziomu ekspozycji wobec klienta detalicznego,
- maksymalnego poziomu detalicznej ekspozycji kredytowej w relacji do zabezpieczenia (według poszczególnych ich rodzajów),
- maksymalnego całkowitego poziomu wydatków związanych z obsługą zobowiązań finansowych w odniesieniu do dochodów klienta detalicznego,
- maksymalnego poziomu zadłużenia z tytułu oferowanego produktu w odniesieniu do dochodów klienta detalicznego,

n) zasady uwzględniania poziomu ryzyka z tytułu detalicznych ekspozycji kredytowych w polityce cenowej,

o) zasady zabezpieczania i ograniczania ryzyka z tytułu detalicznych ekspozycji kredytowych,

p) zasady monitorowania detalicznych ekspozycji kredytowych, dochodzenia i odpisywania należności,

q) zasady weryfikacji poziomu i sposobu zarządzania ryzykiem w procesie wprowadzania nowych produktów,

r) zasady przeprowadzania testów wrażliwości skrajnych warunków badających dłużników ekspozycji kredytowych na zmiany warunków makroekonomicznych,

s) zasady raportowania procesu akceptacji, skuteczności stosowanych zasad oceny zdolności i wiarygodności kredytowej oraz ich składowych, przestrzegania limitów, jakości portfeli kredytowych, skuteczności monitoringu i odzyskiwania należności, skuteczności zabezpieczeń, poziomu strat kredytowych.

1.5. Zasady polityki banku w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych powinny uwzględniać identyfikację i pomiar ryzyka w obszarach:

a) akceptacji charakterystyki produktu oraz proponowanej strategii rynkowej,

b) akceptacji transakcji kredytowych,

c) monitorowania portfela kredytowego,

d) monitorowania procesu kredytowego.

1.6. Ustalając zasady polityki zarząd banku powinien brać pod uwagę cykliczność procesów ekonomicznych oraz zmiany zachodzące w samym portfelu detalicznych ekspozycji kredytowych. Zasady polityki powinny być okresowo weryfikowane, niemniej jednak w dłuższej perspektywie czasu powinny być stabilne i realizować podstawowe założenia strategii banku.

1.7. Zasady polityki banku dotyczące zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych powinny określać procedury stosowane w przypadku zagrożonych ekspozycji kredytowych. Procedury w tym zakresie powinny zostać opracowane w formie pisemnej i zatwierdzone przez zarząd banku. Wewnętrzne procedury kontroli powinny umożliwiać wczesną identyfikację ekspozycji kredytowych, których jakość zaczyna się pogarszać. Odpowiedzialność za realizację przyjętych regulacji powinna spocząć na komórce organizacyjnej banku niezależnej od komórek zajmujących się analizą kredytową i wydawaniem decyzji o udzieleniu kredytu.

1.8. Szczególnie ostrożne podejście powinno być zastosowane względem ekspozycji kredytowych, w przypadku których spłata rat zarówno odsetkowych jak i kapitałowych następuje na końcu okresu umowy (tzw. kredyty balonowe). W stosunku do tego typu ekspozycji kredytowych bank powinien mieć wypracowane narzędzia pozwalające na właściwą ocenę ich ryzyka, w całym okresie trwania umowy.

Rekomendacja 2

Zarząd banku powinien wyznaczyć osoby odpowiedzialne za wprowadzenie zasad polityki banku w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.

2.1. Podstawą prowadzenia działalności w obszarze związanym z detalicznymi ekspozycjami kredytowymi powinny być opracowane i wprowadzone przez bank pisemne procedury dotyczące zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych. Wszystkie procedury wewnętrzne powinny być zdefiniowane zgodnie ze standardami wewnętrznymi, zgodne z przepisami prawa oraz odpowiadać charakterowi i profilowi prowadzonej przez bank działalności. Wprowadzenie procedur wewnętrznych powinno uwzględniać analizy pozycji rynkowej banku, obszaru działalności, zaawansowania technicznego i organizacyjnego.

2.2. Osoby wyznaczone przez zarząd banku powinny być odpowiedzialne za przygotowanie, wprowadzenie i prawidłowe stosowanie procedur wewnętrznych związanych z zarządzaniem ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych. Wszystkie zasady działania w ramach kluczowych obszarów polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych powinny być zatwierdzone przez zarząd banku.

2.3. Do podstawowych zadań osób wyznaczonych przez zarząd banku powinno ponadto należeć:

a) zapewnienie zgodności procedur wewnętrznych z przyjętymi przez zarząd zasadami polityki,

b) rozdzielenie zakresu zadań i obowiązków oraz odpowiedzialności pomiędzy poszczególnych pracowników,

c) zapewnienie okresowej, niezależnej kontroli przyjętych procedur wewnętrznych oraz sposobu ich realizacji.

2.4. Opracowane przez bank procedury powinny m.in. określać zasady:

a) angażowania się banku w detaliczne ekspozycje kredytowe, w tym zadania, obowiązki, kompetencje oraz zakres odpowiedzialności związane z procesem oceny zdolności i wiarygodności kredytowej oraz podejmowania decyzji o zaangażowaniu się banku,

b) dokonywania zmian warunków już obowiązujących umów kredytowych,

c) refinansowania detalicznych ekspozycji kredytowych wynikających z innych umów,

d) dokumentowania danych wykorzystywanych w procesie oceny zdolności i wiarygodności kredytowej,

e) informowania klientów o ponoszonym ryzyku stóp procentowych i ryzyku walutowym oraz innych ryzykach rynkowych,

f) zabezpieczania ekspozycji,

g) oceny i monitorowania zdolności i wiarygodności kredytowej klienta detalicznego,

h) korzystania z narzędzi wspierających proces oceny zdolności i wiarygodności kredytowej klienta detalicznego,

i) prowadzenia monitoringu spłat i dochodzenia należności,

j) odpisywania należności,

k) przeprowadzania testów warunków skrajnych w zakresie zmian sytuacji makroekonomicznej,

l) zakresu i częstotliwości raportowania, odbiorców raportów oraz jednostek odpowiedzialnych za ich sporządzanie,

m) monitorowania procesu zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, ze szczególnym uwzględnieniem procedur zapewniających spełnienie wymogów regulacji, zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych.

Pozostałe obszary, w których wymagane jest opracowanie pisemnych procedur wewnętrznych wskazane zostały w poszczególnych rekomendacjach.

2.5. Przyjęte procedury dotyczące zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych powinny być w określonym przez bank trybie i terminie przedstawione pracownikom banku. Wyznaczone przez zarząd osoby powinny zweryfikować znajomość i zrozumienie przez pracowników stosowanych procedur oraz zapewnić kontrolę prawidłowości ich realizacji.

<u>Rekomendacja 3</u>

Rada nadzorcza, w ramach wypełniania swoich funkcji, powinna nadzorować realizację opracowanych i przyjętych przez zarząd banku zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.

3.1. W bankach znacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe Rada Nadzorcza powinna otrzymywać w okresach minimum półrocznych raporty o poziomie ryzyka z tytułu detalicznych ekspozycji kredytowych, wykorzystaniu limitów oraz jakości i skuteczności procesów kredytowych.

3.2. W bankach znacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe Rada Nadzorcza powinna w okresach minimum półrocznych weryfikować realizację zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych na podstawie sprawozdań zarządu oraz wyników audytu wewnętrznego.

3.3. W pozostałych bankach raportowanie oraz weryfikacja zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych mogą być realizowane w minimum rocznych okresach.

Rekomendacja 4

Zarząd banku powinien dokonywać okresowych ocen przyjętych zasad polityki banku zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych i w przypadku zaistnienia nowych okoliczności dokonywać ich modyfikacji. Zarząd banku powinien poinformować Radę Nadzorczą o wynikach dokonanej oceny.

4.1. Zarząd banku powinien dokonywać okresowej oceny przyjętej polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, w szczególności sprawdzać prawidłowość prowadzonej działalności oraz badać rzetelność składanych sprawozdań i informacji. Ustalenia komórek kontroli wewnętrznej banku z przeprowadzonych badań, zgodnie z przyjętymi w tym zakresie procedurami, trybem i terminami, powinny być prezentowane Radzie Nadzorczej oraz zarządowi banku, który na bazie oceny wyników kontroli modyfikuje lub wprowadza odpowiednie procedury.

4.2. Bank powinien posiadać wewnętrzne systemy pozwalające zarządowi banku na ocenę pracy poszczególnych komórek organizacyjnych banku, pod względem jakości, skuteczności oraz zgodności z przyjętymi przez bank regulacjami, zaangażowanych w proces akceptacji i zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych oraz realizację procedur w tym zakresie.

4.3. Wskazane powyżej oceny powinny być dokonywane okresowo przez pracowników nie związanych z procesem i realizacją procedur w zakresie akceptacji i zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych.

4.4. W ramach systemu kontroli wewnętrznej bank powinien również na bieżąco monitorować czy zadania i obowiązki są prawidłowo wypełniane – zgodnie z procedurami i wewnętrznymi regulaminami. System kontroli wewnętrznej powinien również zapewnić aby informacja o wyjątkach od przyjętych zasad, obowiązujących procedur, regulacji i limitów lub ich naruszeniu była w odpowiednim czasie przekazywana zarządowi banku.

II. Kontrola ryzyka

Rekomendacja 5

Bank powinien posiadać systemy monitorowania detalicznych ekspozycji kredytowych, ze szczególnym uwzględnieniem procedur zapewniających spełnienie wymogów regulacji, zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych. Zapewnienie stałej, bieżącej kontroli detalicznych ekspozycji kredytowych umożliwić powinno pozyskiwanie w szybki sposób informacji zarządczej i szybką reakcję banku na zaistniałe zagrożenia.

5.1. Procedury i regulaminy wewnętrzne określające zasady (sposoby) administrowania ekspozycjami kredytowymi, zakres obowiązków i odpowiedzialności osób, powinny zostać sporządzone w formie pisemnej i przyjęte przez zarząd banku. Wprowadzając lub zmieniając procedury i regulaminy wewnętrzne dotyczące monitorowania detalicznych ekspozycji kredytowych bank powinien uwzględnić:

a) jakość i skuteczność wszystkich operacji administrowania ekspozycjami kredytowymi,

b) dokładność oraz terminowość okresowego raportowania do zarządu,

c) podział obowiązków,

d) zgodność procedur i regulaminów zatwierdzanych przez zarząd banku z regulacjami zewnętrznymi.

5.2. Bank znacząco zaangażowany w detaliczne ekspozycje kredytowe powinien określić komórki lub grupy osób, których zadaniem byłoby monitorowanie portfela detalicznych ekspozycji kredytowych.

5.3. Informacje i raporty powstające w ramach systemu monitorowania powinny umożliwiać zarządowi banku prawidłowe wypełnianie swoich obowiązków związanych z zarządzaniem bankiem. Jakość, szczegółowość oraz terminowość gromadzonych i prezentowanych wyników analiz powinna umożliwiać określenie przez zarząd banku, czy i w jakim stopniu realizowane są zasady polityki banku w zakresie detalicznych ekspozycji kredytowych.

5.4. Monitorowanie oraz organizacja portfela detalicznych ekspozycji kredytowych powinno uwzględniać różnice wynikające z cech poszczególnych produktów kredytowych, ich docelowych grup klientów, przyjętych modeli akceptacji, sposobu dystrybucji, profilu ryzyka, stosowanych zabezpieczeń, monitoringu spłat i odzyskiwania należności. Monitoring w takim przypadku powinien być prowadzony na poziomie podportfeli o istotnym zróżnicowaniu cech produktu, klienta lub profilu ryzyka.

5.5. Podstawowym celem monitorowania portfela ekspozycji kredytowych jest:

a) zgodność rozwoju portfela ze strategią banku,

b) identyfikacja poziomu ryzyka w relacji do założonego apetytu na ryzyko (limitów),

c) identyfikacja ekspozycji dotkniętych utratą wartości (zagrożonych) dla tworzenia odpisów (rezerw) na pokrycie strat,

d) adekwatność poziomu odpisów (rezerw) do jakości ekspozycji kredytowych mierzonej poziomem straty z tytułu utraty wartości,

e) identyfikacja słabych stron w zakresie procesu zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych w celu podjęcia działań naprawczych.

Rekomendacja 6

Bank powinien posiadać systemy informacyjne, bazy danych oraz narzędzia analityczne wspierające pomiar poziomu ryzyka związanego z detalicznymi ekspozycjami kredytowymi.

6.1. Podstawowym celem zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych jest utrzymanie poziomu ryzyka związanego z tym portfelem w ramach i w zakresie przewidzianym w zasadach polityki przyjętych przez bank.

6.2. Posiadane przez bank systemy powinny umożliwiać uzyskiwanie niezbędnych informacji dotyczących konstrukcji portfela detalicznych ekspozycji kredytowych w różnych przekrojach, jego jakości i zmian w nim zachodzących.

6.3. Bank powinien posiadać opracowane przez siebie techniki służące do mierzenia ryzyka zawartego w poszczególnych detalicznych ekspozycjach kredytowych oraz w całym portfelu tych ekspozycji. Pomiar ryzyka powinien brać pod uwagę w szczególności:

a) specyfikę produktową ekspozycji kredytowych,

b) poziom ekspozycji na ryzyko uwzględniający charakterystykę kredytobiorców,

c) wielkość łącznej ekspozycji banku wobec klienta detalicznego,

d) „wiek" ekspozycji,

e) stosowane zabezpieczenia,

f) informacje o zachowaniu kredytobiorców (z baz danych, np. historia spłat, zmiany w poziomie zadłużenia),

g) potencjalną wielkość straty kredytowej wynikającą z niedotrzymania warunków umowy.

Analiza danych określających poziom ryzyka powinna być dokonywana na bieżąco. Techniki pomiaru powinny być dostosowane do poziomu złożoności i wielkości ryzyka zawartego w portfelu oraz możliwości technicznych banku.

Rekomendacja 7

Bank powinien posiadać wewnętrzne limity ograniczające ryzyko kredytowe odnoszące się do całego portfela, oraz poszczególnych rodzajów detalicznych ekspozycji kredytowych. Limity te powinny uwzględniać zróżnicowanie ekspozycji kredytowych i zabezpieczeń. Limity te powinny ponadto określać wielkość apetytu na ryzyko banku.

7.1. Wprowadzone procedury powinny zapewniać odpowiednią dywersyfikację portfela i zgodność z ogólną strategią banku. Dlatego istotnym elementem procesu zarządzania ryzykiem związanym z detalicznymi ekspozycjami kredytowymi jest ustalenie przez bank limitów zaangażowania banku ograniczających nadmierną ekspozycję na ryzyko. Limity te powinny być zgodne z postanowieniami §17 ust. 4 uchwały nr 383/2008 KNF z dnia 17 grudnia 2008r.. Limity te powinny ponadto określać wielkość apetytu na ryzyko banku.

7.2. Wielkość limitów powinna uwzględniać także dokonaną przez bank alokację kapitału wewnętrznego.

7.3. Bank powinien posiadać co najmniej limity ograniczające ryzyko portfela detalicznych ekspozycji kredytowych oraz portfeli poszczególnych rodzajów ekspozycji. Limity powinny uwzględniać zróżnicowanie ekspozycji kredytowych i zabezpieczeń.

7.4. Aby ustalone limity spełniały swoje funkcje banki powinny przed ich wprowadzeniem przeprowadzić efektywny pomiar potencjalnego poziomu ekspozycji na ryzyko. Limity, ustalane zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami, powinny gwarantować odpowiednią dywersyfikację portfela detalicznych ekspozycji kredytowych. W bankach znacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe przyjęte limity powinny odnosić się w szczególności do:

   a) grup (segmentów) klientów,

   b) rodzajów produktów,

   c) zabezpieczeń,

   d) maksymalnego poziomu relacji wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych i finansowych do dochodów osób zobowiązanych do spłaty ekspozycji kredytowej,

   e) długości okresu umowy,

   f) waluty ekspozycji kredytowej,

   g) sposobów (kanałów) dystrybucji.

7.5. Wymienione kryteria tworzenia limitów są kryteriami możliwymi do zastosowania w zależności od skali i struktury zaangażowania banku wobec klientów detalicznych. W merytorycznie uzasadnionych przypadkach dopuszczalna jest sytuacja stosowania przez bank własnych rozwiązań w tym zakresie.

7.6. Każdy produkt powinien mieć określony maksymalny poziom pojedynczej ekspozycji z uwzględnieniem segmentacji klientów.

7.7. Ponadto, istotnym czynnikiem wpływającym na wielkość limitów powinny być testy skrajnych warunków badające wrażliwość dłużników i banku na zmiany otoczenia gospodarczego, uwzględniające w szczególności wpływ: cykli ekonomicznych, zmian w poziomie dochodów gospodarstw domowych, zmian w poziomie bezrobocia, zmian

płynności rynków finansowych, wahań stóp procentowych, zmian kursów walutowych. W bankach znacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe testy te powinny być przeprowadzone przynajmniej raz w roku. Częstsze dokonywanie testów zalecane jest w razie zaistnienia istotnych zmian warunków rynkowych.

7.8. Rekomendacje dotyczące wewnętrznych limitów odnoszących się do całego portfela, poszczególnych rodzajów ekspozycji kredytowych oraz kontroli koncentracji zaangażowania przedstawione powyżej są uszczegółowieniem postanowień Rekomendacji C Komisji Nadzoru Bankowego dotyczącej zarządzania ryzykiem koncentracji zaangażowań z dnia 3 marca 1997r. (tekst zaktualizowany w 2002r.).

7.9. Banki znacząco zaangażowane w detaliczne ekspozycje kredytowe powinny określić poziom apetytu na ryzyko banku także poprzez określenie parametrów dodatkowych portfela i podportfeli detalicznych ekspozycji kredytowych. W szczególności przyjęte limity powinny odnosić się do:

a) średniego prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania przez kredytobiorców,

b) średniego poziomu odzysku ze stosowanych zabezpieczeń,

c) potencjalnego maksymalnego poziomu nieodzyskanych kredytów,

d) poziomu ekspozycji przeterminowanych, w tym tzw. wczesnych opóźnień (0-30 dni, kredyty dla których zaległości powstały w pierwszych 3 miesiącach spłaty),

e) poziomu migracji między klasami (okresami) przeterminowania.

7.10. Informacja o przekroczeniu limitów każdorazowo powinna być przedstawiona zarządowi banku.

7.11. Wysoki poziom wykorzystania przyjętych limitów powinien być przesłanką do weryfikacji zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych w celu przeciwdziałania ich przekroczeniu.

<u>Rekomendacja 8</u>

W strukturze organizacyjnej banku powinny być rozdzielone funkcje związane z:

a) pozyskiwaniem klientów i sprzedażą oferowanych produktów,

b) bezpośrednią analizą wniosków kredytowych, oceną ryzyka i podejmowaniem decyzji kredytowej oraz monitorowaniem detalicznej ekspozycji kredytowej w czasie jej trwania.

8.1. Powyższy podział powinien być w miarę możliwości utrzymany na wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej banku. W szczególności odnosi się to do banków znacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe. Oddzielenie funkcji analitycznych oraz kontroli, monitorowania i raportowania ryzyka od sprzedażowych ma szczególne znaczenie w przypadku podejmowania decyzji o udzieleniu kredytu. Istotne jest tutaj aby w przypadku decyzji kolegialnych osoby odpowiedzialne za analizę wniosków kredytowych i ocenę ryzyka miały przeważający głos w relacji do osób związanych z pozyskiwaniem klientów i sprzedażą produktów.

8.2. W przypadku procesów, w których wykorzystywane są w szerokim zakresie narzędzia wspierające proces oceny zdolności i wiarygodności kredytowej (np. systemy scoringowe) realizacja tego wymogu powinna być zapewniona poprzez:

a) niezależność procesów budowy i walidacji narzędzi wspierających proces akceptacji ryzyka od funkcji sprzedażowych i operacyjnych,

b) ograniczenie możliwości akceptacji odstępstw od wskazań narzędzi wspierających i przypisanie kompetencji w tym zakresie z zachowaniem zasady rozdzielenia funkcji wspomnianej na wstępie (wyłączenie komórek/jednostek odpowiedzialnych za pozyskanie klientów i sprzedaż produktów).

8.3. Podział ten powinien zostać odzwierciedlony w odpowiednich wewnętrznych procedurach.

III. Identyfikacja, pomiar i akceptacja ryzyka

Rekomendacja 9

Proces akceptacji ryzyka transakcji (w tym klienta) powinien obejmować ocenę zdolności kredytowej oraz ocenę wiarygodności kredytowej osób zobowiązanych do spłaty zaciąganego zobowiązania.

9.1. Model akceptacji ekspozycji kredytowej powinien zapewnić obiektywną ocenę bieżącej i przyszłej zdolności klientów detalicznych do spłaty zobowiązania.

9.2. Bank powinien dokonać oceny zarówno zdolności kredytowej jak i wiarygodności kredytowej osób zobowiązanych do spłaty ekspozycji kredytowej.

9.3. Ocena zdolności kredytowej powinna obejmować badanie:

a) sytuacji finansowej osób zobowiązanych do spłaty ekspozycji kredytowej i ustalenie na tej podstawie, czy osoby te posiadają zdolność do obsługi zobowiązania o które wnioskują (określenie oraz zbadanie źródeł spłaty),

b) kompletności, autentyczności oraz zgodności ze stanem faktycznym i prawnym, dokumentacji źródłowej niezbędnej do oceny zdolności kredytowej klienta detalicznego.

9.4. Ocena wiarygodności kredytowej powinna być oceną prawdopodobieństwa spłaty zadłużenia w oparciu o:

a) ocenę wybranych cech opisujących osoby zobowiązane do spłaty ekspozycji kredytowej i ich zachowań (punktowa metoda oceny ryzyka kredytowego),

b) analizę dostępnych informacji o osobach zobowiązanych do spłaty ekspozycji kredytowej pochodzących z wewnętrznych lub zewnętrznych źródeł informacji.

Rekomendacja 10

Rekomenduje się aby banki przyjmowały obiektywnie bezpieczny poziom obciążenia dochodów klientów detalicznych spłatą zobowiązań kredytowych i finansowych, uwzględniając wpływ warunków makroekonomicznych na ich zdolność kredytową.

10.1. Banki powinny ustalić wewnętrzne limity odnoszące się do maksymalnego poziomu relacji wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych i finansowych (z których klient detaliczny nie może się wycofać tj. wynikających m.in. z przepisów prawa lub mających charakter trwały i przesądzony) do dochodów klientów detalicznych.

10.2. Określone przez bank wewnętrzne limity odnoszące się do relacji wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych i finansowych do dochodów klienta detalicznego powinny zostać ustalone na poziomie umożliwiającym osobom zobowiązanym do spłaty ekspozycji kredytowej obsługę zobowiązań nawet w sytuacji istotnej zmiany warunków makroekonomicznych. Bank powinien wykazać zasadność założeń przyjętych do ustalenia limitów wewnętrznych.

10.3. Ustalając maksymalny poziom relacji wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych i finansowych do dochodów klienta bank powinien uwzględniać wyniki testów warunków skrajnych (dalej zwane stress testami) biorąc pod uwagę:

a) w przypadku ekspozycji kredytowych oprocentowanych według zmiennej stopy procentowej – istotne zmiany stóp procentowych, przy czym jako wymóg minimalny rekomenduje się przeprowadzanie testów przy założeniu wzrostu stóp procentowych o 400 punktów bazowych,

b) w przypadku walutowych ekspozycji kredytowych – istotne zmiany kursów walut, przy czym jako wymóg minimalny rekomenduje się przeprowadzanie testów przy założeniu spadku kursu złotego, w stosunku do poszczególnych walut obcych o 30%.

Wyniki stress testów należy uwzględnić w procesie ustalania limitów następnie wykorzystywanych w ocenie zdolności i wiarygodności kredytowej klientów detalicznych.

10.4. Niezależnie od wskazanych powyżej rekomendacji, maksymalny poziom relacji wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych do średnich dochodów netto osiąganych przez osoby zobowiązane do spłaty zadłużenia nie powinien być wyższy niż 50% dla klientów detalicznych o dochodach netto nie przekraczających poziomu przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce, w żadnym jednak przypadku nie powinien być wyższy niż 65%.

10.5. Analizując wydatki osób zobowiązanych do spłaty ekspozycji kredytowej bank powinien uwzględniać je w kwotach odpowiadających ich rzeczywistemu poziomowi, w szczególności biorąc pod uwagę poziom osiąganych przez nie dochodów, ilość osób pozostających na ich utrzymaniu, ich status mieszkaniowy i miejsce zamieszkania. Analiza wydatków osób zobowiązanych do spłaty ekspozycji kredytowej powinna również uwzględniać wydatki związane z obsługą wszystkich zobowiązań kredytowych.

10.6. Bank powinien krytycznie weryfikować deklarowany przez klientów detalicznych poziom jego wydatków. Weryfikacja ta powinna być oparta na obiektywnych (niezależnych) danych dotyczących kosztów utrzymania i wydatków gospodarstw domowych. W szczególności przyjmowane do oceny zdolności kredytowej wydatki klientów detalicznych, inne niż związane z obsługą zobowiązań kredytowych i finansowych, nie powinny być niższe niż wynikające z niezależnych i obiektywnych analiz minimum wyliczone dla gospodarstwa domowego uwzględniając ilość osób wchodzących w jego skład. Bank powinien wykazać zasadność założeń przyjętych do weryfikacji poziomu wydatków klienta detalicznego.

10.7. W ocenie zdolności kredytowej bank powinien uwzględniać również wydatki związane z obsługą zobowiązań kredytowych za których spłatę klient jest zobowiązany, zarówno już istniejących jak i wnioskowanych. Przy czym zobowiązania te powinny być uwzględniane w wysokości nie niższej niż:

a) w przypadku kredytów odnawialnych oraz kart kredytowych - wysokości hipotetycznej raty kapitałowo-odsetkowej - ustalonej przy założeniu, że kapitał równy jest sumie przyznanych limitów, stopa procentowa równa jest ustalonej przez bank stopie procentowej dla kredytów konsolidacyjnych lub kredytów gotówkowych spłacanych w miesięcznych ratach, a okres kredytowania wynosi maksymalnie 5 lat. Banki nie oferujące kredytów konsolidacyjnych ani kredytów

gotówkowych mogą wykorzystać w tym celu dane rynkowe dla przyjęcia określonych wielkości oprocentowania,

b) w przypadku pozostałych kredytów, pożyczek oraz innych zobowiązań – najwyższej miesięcznej raty kapitałowo-odsetkowej (z wyłączeniem sytuacji, gdy pierwsza rata jest tzw. ratą wyrównawczą[2]), przy czym w przypadku gdy kredyt nie jest spłacany w równych ratach miesięcznych (metoda annuitetowa), lub raty kapitałowe nie są równe (metoda rat malejących), należy ustalić ratę kapitałowo-odsetkową przy założeniu spłaty w równych ratach miesięcznych kwoty kapitału pozostałego do spłaty do końca okresu kredytowania dla obowiązującej dla zaangażowania stopy procentowej.

10.8. W przypadku kredytów spłacanych w ratach, gdy informacja o stopie procentowej zobowiązania spłacanego w innym banku nie jest dostępna należy przyjąć oprocentowanie obowiązujące w banku rozpatrującym wniosek kredytowy o zaangażowanie w ekspozycję kredytową.

10.9. W ocenie zdolności kredytowej bank może pominąć obciążenia spłatami ekspozycji kredytowych z tytułu:

a) kredytów udzielonych na okres maksymalnie 12 miesięcy w całości zabezpieczonych aktywami o wysokiej płynności,

b) innych kredytów zabezpieczonych w całości środkami pieniężnymi zdeponowanymi w banku udzielającym kredytu,

c) kredytów zabezpieczonych blokadą lokaty terminowej ustanowionej w banku kredytującym

d) kredytów na zakup papierów wartościowych zabezpieczonych aktywami o wysokiej płynności,

Bank powinien wykazać brak wpływu pominiętych w ocenie obciążeń na spłatę zobowiązań dłużników, np. poprzez brak strat z tytułu takich ekspozycji lub skuteczność ich zabezpieczeń.

10.10. W przypadku, gdy klient detaliczny uzyskuje dochody w walucie innej niż waluta w jakiej oferowany jest dany produkt maksymalny limit odnoszący się do relacji obciążeń z tytułu obsługi zadłużenia do dochodów klienta detalicznego powinien być ustalony z zachowaniem dodatkowego odpowiedniego buforu bezpieczeństwa, ustalonego przy uwzględnieniu zmienności kursów walut. Bufor ten powinien być zastosowany poprzez wzrost przyjmowanych obciążeń z tytułu spłaty posiadanych ekspozycji kredytowych wyrażonych w walucie innej niż waluta dochodów klienta detalicznego o minimum 10%, a dla kredytów o terminie spłaty powyżej 5 lat minimum 20%.

[2] Raty balonowe nie podlegają niniejszemu wyłączeniu.

Rekomendacja 11

Formuła oceny zdolności kredytowej powinna uwzględniać wszelkie elementy mogące mieć istotny wpływ na zdolność osób zobowiązanych do spłaty oraz obsługi zobowiązań. Przyjmowane parametry powinny być uwzględniane w formule oceny zdolności kredytowej w wysokościach ustalonych w sposób rzetelny i obiektywny.

11.1. Elementami, które w szczególności bank powinien uwzględniać w formule oceny zdolności kredytowej są dochody i wydatki osób zobowiązanych do spłaty wnioskowanej ekspozycji kredytowej.

11.2. Bank powinien uwzględniać w analizie zdolności kredytowej dochody netto klienta detalicznego charakteryzujące się stabilnością w okresie spłaty kredytu, w szczególności z tytułu:

a) wynagrodzenia za pracę,

b) emerytury i renty, innych stabilnych świadczeń społecznych,

c) prowadzonej działalności gospodarczej (praca na własny rachunek oraz prowadzenie gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie) i działalności wykonywanej osobiście,

d) posiadanego majątku trwałego (czynsze uzyskiwane z wynajmu lokali, dzierżawy posiadanych gruntów itp.),

e) dochodów kapitałowych (np. odsetki, przychody z operacji finansowych, dywidendy).

11.3. W przypadku osiągania dochodów czasowych ustalenie okresu kredytowania powinno uwzględniać indywidualną ocenę historycznej stabilności zatrudnienia danego klienta.

11.4. W przypadku dochodów uzyskiwanych nieregularnie, bank przyjmując je za źródło spłaty powinien wykazać prawdopodobieństwo ich uzyskiwania w przyszłości na podstawie analizy historycznej uzyskiwanych przez klienta detalicznego dochodów z tego samego tytułu (źródła).

11.5. Analizując dochody klientów detalicznych bank powinien kierować się zasadą ostrożnej wyceny oraz opierać się na możliwych do uzyskania i wystarczających do wykonania analizy oraz zgodnych ze stanem faktycznym i prawnym informacjach. W szczególności bank powinien uwzględniać w ocenie dochody faktycznie postawione (stawiane) do dyspozycji po potrąceniu wszelkich należnych podatków, opłat, składek i innych obciążeń o podobnym charakterze.

11.6. W sytuacji gdy źródłem spłaty ekspozycji kredytowej są przychody z tytułu zbycia lub spieniężenia aktywów finansowych bank może ograniczyć się w analizie zdolności kredytowej do badania stabilności, wielkości i możliwości kontroli źródła spłaty. Ograniczenie to jest możliwe gdy:

a) przychody z tytułu źródła spłaty są nie mniejsze niż suma zobowiązań do spłaty z tytułu ekspozycji kredytowej z uwzględnieniem buforów na potencjalne zmiany tych zobowiązań z tytułu zmian kursu walutowego i stopy procentowej,

b) wielkość przychodów ze źródła spłaty charakteryzuje się wysoką stabilnością, tzn. zachowuje swoją wartość w całym okresie spłaty ekspozycji (zweryfikowaną historycznie) lub bank ma prawo zbycia/spieniężenia aktywów po spadku ich

wartości do poziomu stanowiącego minimum 110% sumy zobowiązań do spłaty z tytułu ekspozycji kredytowej,

c) zweryfikowana historycznie i bieżąca płynność aktywów finansowych stanowiących źródło spłaty jest bardzo wysoka i pozwala zbyć je w krótkim okresie bez obniżenia ich wartości poniżej sumy zobowiązań do spłaty z tytułu ekspozycji kredytowej,

d) istnieje możliwość obiektywnej weryfikacji wartości aktywów finansowych, z których przychody stanowią źródło spłaty ekspozycji, np. poprzez wycenę na płynnym rynku regulowanym,

e) aktywa finansowe, z których przychody stanowią źródło spłaty ekspozycji kredytowych są zabezpieczone w sposób pozwalający na uprzywilejowane dochodzenie roszczeń,

f) obsługa innych zobowiązań kredytowych i finansowych klienta detalicznego ma pokrycie w osiąganych dochodach z uwzględnieniem wydatków z tytułu kosztów utrzymania klienta detalicznego i osób pozostających na jego utrzymaniu.

Warunki wskazane wyżej mogą spełnić w szczególności:

a) kredyty lombardowe udzielone na okres maksymalnie 12 miesięcy w całości zabezpieczone aktywami o wysokiej płynności,

b) inne kredyty zabezpieczone w całości środkami pieniężnymi zdeponowanymi w banku posiadającym ekspozycję kredytową[3],

c) kredyty na zakup papierów wartościowych zabezpieczone aktywami o wysokiej płynności.

11.7. W ocenie zdolności kredytowej bank powinien także uwzględnić obciążenia spłatą z tytułu innych niż kredytowe zobowiązań finansowych jeśli klient nie może zrezygnować z ich uiszczania (m.in. wynikających z przepisów prawa lub mających charakter trwały i przesądzony np. zasądzone alimenty, wypłacane renty).

11.8. W przypadku gdy klient detaliczny ubiega się o ekspozycję kredytową, która oprocentowana będzie według zmiennej stopy procentowej w ocenie zdolności kredytowej bank powinien uwzględniać w analizie ryzyka stopy procentowej odpowiedni bufor na skutki potencjalnych niekorzystnych zmian stóp procentowych. Bank wyznacza ten bufor na podstawie prowadzonych analiz zmienności stóp rynkowych.

11.9. W przypadku, gdy klient detaliczny wnioskuje o walutową ekspozycję kredytową bank powinien uwzględniać ryzyko walutowe w ocenie zdolności kredytowej.

11.10. Rekomenduje się, aby bank w przypadku udzielania kredytu klientowi uzyskującemu dochody w walucie innej niż waluta w jakiej oferowany jest dany produkt, analizował zdolność kredytową przy założeniu, że stopa procentowa dla walutowej ekspozycji kredytowej jest równa co najmniej stopie procentowej dla kredytu złotowego, a kapitał kredytu jest większy o 20%.

11.11. Bank powinien ocenić ryzyko wzrostu wysokości zobowiązań kredytowych związane z udzielonymi przez klientów poręczeniami/gwarancjami (wynikające z wartości zobowiązania poręczanego/gwarantowanego), uwzględniając w analizie jakość i okres spłaty poręczanej ekspozycji. W szczególności bank powinien uwzględniać w ocenie

[3] Blokada środków na rachunku klienta nie jest zabezpieczeniem spełniającym te warunki.

zdolności kredytowej potencjalne obciążenie klientów z tego tytułu w przypadku gdy poręczana ekspozycja spłacana jest z opóźnieniami.

11.12. Bank powinien posiadać odpowiednie procedury pozwalające na podjęcie szybkich działań na wypadek istotnego obniżenia się zdolności kredytowej klientów detalicznych, skutkującego zagrożeniem prawidłowej obsługi ich zobowiązań.

Rekomendacja 12

Zakres oceny zdolności i wiarygodności kredytowej powinien uwzględniać wszystkie osoby zobowiązane do spłaty zobowiązania.

12.1. W ocenie zdolności kredytowej mogą być uwzględnione jedynie dochody osób, które będą zobowiązane do spłaty zaciąganego zobowiązania.

12.2. W ocenie zdolności kredytowej powinny być uwzględnione wszystkie wydatki osób zobowiązanych do spłaty zaciąganego zobowiązania, w tym ponoszone na rzecz osób pozostających na ich utrzymaniu. W ocenie nie można pominąć wydatków i zobowiązań obciążających gospodarstwo domowe, nie zaciąganych przez osobę zobowiązaną do spłaty ekspozycji kredytowej, a które mogą obciążać tą osobę ze względu na objęcie ustrojem wspólności majątkowej.

12.3. Oceną wiarygodności kredytowej powinni zostać objęci wszyscy zobowiązani do spłaty ekspozycji kredytowej.

Rekomendacja 13

Wymogi w zakresie dostarczania przez klientów dokumentów niezbędnych do oceny zdolności i wiarygodności kredytowej powinny pozwalać na pełną i efektywną ocenę ryzyka związanego ze spłatą zadłużenia.

13.1. Bank powinien dążyć do zapewnienia kompletności, autentyczności oraz zgodności ze stanem faktycznym i prawnym zgromadzonych dokumentów stanowiących źródła informacji w ocenie zdolności i wiarygodności kredytowej klientów detalicznych.

13.2. W ocenie zdolności i wiarygodności kredytowej bank powinien opierać się na wiarygodnych, potwierdzonych informacjach. Bank powinien tak ustalać zakres wymaganych informacji oraz sposób ich potwierdzenia aby umożliwić obiektywną, pełną i efektywną ich ocenę. Bank powinien wykazać, że przyjęty zakres informacji oraz sposób ich weryfikacji jest wystarczający do wykonania obiektywnej oceny zdolności i wiarygodności kredytowej.

13.3. Bank powinien uzyskać wiarygodne potwierdzenie wielkości dochodów klienta detalicznego. Bank może przyjąć do oceny zdolności kredytowej dochody deklarowane przez klientów jeśli ma możliwość ich weryfikacji (np. poprzez analizę historii rachunków (wyciągów) bankowych, składanych deklaracji podatkowych, dokumentacji kredytowej innych zaangażowań) oraz wykazania ich odpowiedniego poziomu zgodności ze stanem faktycznym (back testing).

13.4. Bank może dokonać szacunku wielkości dochodów klienta detalicznego jeśli ma możliwość pozyskania obiektywnej informacji niezbędnej do takiego oszacowania

(np. poprzez analizę historii rachunków (wyciągów) bankowych, dokumentacji kredytowej innych zaangażowań, wielkość uiszczanych świadczeń) oraz wykaże odpowiedni poziom zgodności szacunków ze stanem faktycznym (back testing). Sposób szacowania dochodu powinien być określony w procedurach zatwierdzonych przez Zarząd banku.

13.5. Bank może dokonać weryfikacji poziomu wydatków klienta detalicznego porównując wielkości deklarowane przez klientów z potwierdzonymi, obiektywnymi przeciętnymi danymi pochodzącymi z niezależnego źródła.

13.6. Podczas oceny zdolności i wiarygodności kredytowej klienta detalicznego bank powinien zwrócić szczególną uwagę na aktualność dokumentów niezbędnych do przeprowadzenia takiej analizy.

Rekomendacja 14

Przy ocenie zdolności kredytowej klienta detalicznego banki powinny korzystać z baz danych w celu weryfikacji poziomu zadłużenia klientów i historii spłat. W tym zakresie banki powinny korzystać z własnych i zewnętrznych baz danych.

14.1. Banki znacząco zaangażowane w detaliczne ekspozycje kredytowe powinny gromadzić dane o relacjach biznesowych banków z klientami w zakresie niezbędnym do zarządzania ryzykiem kredytowym i operacyjnym, w szczególności historii kredytowej. Dane te powinny wspomagać proces oceny i monitorowania zdolności i wiarygodności kredytowej, m.in. poprzez rozwój i wykorzystanie metod statystycznych oceny wiarygodności kredytowej.

14.2. Bank powinien korzystać z baz danych w celu potwierdzenia wielkości wydatków klientów detalicznych na spłatę posiadanych zobowiązań kredytowych oraz oceny wiarygodności kredytowej.

14.3. Korzystając z zewnętrznych baz danych bank powinien ocenić ich wiarygodność i rzetelność. Bank powinien dążyć do potwierdzenia danych z innych źródeł w przypadku jakichkolwiek wątpliwości w tym zakresie.

14.4. Bank powinien posiadać pisemne procedury określające sposób gromadzenia i przetwarzania danych, sposób kontroli kompletności i rzetelności danych, weryfikacji ich wiarygodności oraz wskazujące osoby odpowiedzialne za wykonywanie tych czynności.

14.5. Bank może wykorzystywać budowane bazy danych w zarządzaniu ryzykiem jeżeli zawierają one kompletne, wiarygodne i aktualne informacje. Bazy takie powinny zawierać także odpowiednią ilość rekordów (zapisów) w przedziale czasu.

14.6. Banki powinny przekazywać kompletne i aktualne dane do tworzonych przez banki baz danych o zaangażowaniach kredytowych klientów.

Rekomendacja 15

Przez cały okres obowiązywania umowy kredytowej odnoszącej się do detalicznej ekspozycji kredytowej bank powinien monitorować wiarygodność kredytową osób zobowiązanych do spłaty.

15.1. W bankach znacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe rekomenduje się prowadzenie okresowego przeglądu spłat innych ekspozycji kredytowych (wobec innych banków) w sytuacji gdy okres pozostały do spłaty przynajmniej jednej ekspozycji banku wobec klienta przekracza 5 lat lub bank posiada ekspozycje z nieoznaczonym terminem spłaty.

15.2. W tym celu bank powinien korzystać ze wszystkich dostępnych źródeł informacji, w tym z baz danych. W szczególności bank powinien prowadzić minimum miesięczny przegląd spłat wszystkich posiadanych ekspozycji kredytowych wobec klientów detalicznych.

15.3. W szczególności bank powinien monitorować wiarygodność kredytową klienta detalicznego w przypadku kiedy nastąpi opóźnienie w spłacie zobowiązania, utrata wartości zabezpieczenia, zmiana wartości źródła spłaty zobowiązania.

15.4. Banki znacząco zaangażowane w detaliczne ekspozycje kredytowe nie rzadziej niż raz w roku powinny dokonywać stress testów dla portfela detalicznych ekspozycji kredytowych. W szczególności testy te powinny opierać się na analizie poniższych wskaźników, których zmiana mogłaby w istotny sposób wpłynąć na zdolność klientów detalicznych do spłaty zobowiązania:

a) zmiennych stóp procentowych,

b) kursów walutowych,

c) poziomu bezrobocia,

d) zmian cen na rynku przedmiotów zabezpieczeń.

15.5. Bank powinien posiadać sporządzone w formie pisemnej procedury pozwalające na podjęcie szybkich działań na wypadek istotnego obniżenia się zdolności kredytowej lub wiarygodności kredytowej klientów detalicznych, skutkującego zagrożeniem prawidłowej obsługi ich zobowiązań i negatywnych zmian płynności i poziomu cen na rynku przedmiotów zabezpieczenia.

15.6. Bank powinien zapewnić sobie możliwość podjęcia kroków przewidzianych w tych procedurach poprzez odpowiednie postanowienia umowy kredytowej.

Rekomendacja 16

Bank powinien określić zakres stosowania, sposób wykorzystania oraz interpretowania wyników uzyskanych przy pomocy narzędzi wspierających ocenę zdolności i wiarygodności kredytowej. Wykorzystanie i skuteczność tych narzędzi powinny podlegać regularnym przeglądom.

16.1. Bank znacząco zaangażowany w detaliczne ekspozycje kredytowe powinien wspierać ocenę wiarygodności kredytowej statystycznymi narzędziami różnicującymi klientów w zależności od poziomu ryzyka niewykonania zobowiązania.

16.2. Wykorzystanie wiarygodnych, dobrych jakościowo narzędzi wspierających proces oceny zdolności i wiarygodności kredytowej pozytywnie wpływa na obiektywizm i efektywność procesu identyfikacji i pomiaru ryzyka.

16.3. Bank stosując takie narzędzia powinien dążyć do statystycznej weryfikacji jakości ich działania oraz stale je doskonalić wykorzystując gromadzone przez siebie informacje.

16.4. Bank powinien posiadać zatwierdzone przez Zarząd procedury opisujące wykorzystywane narzędzia w tym założenia przyjęte przy ich budowie, algorytmy przetwarzania danych i otrzymywania wyników, zakres ich stosowania, interpretacji otrzymywanych wyników, sposób akceptacji algorytmów i parametrów przetwarzania, osoby odpowiedzialne za zarządzanie tymi narzędziami oraz zakres, częstotliwość i zasady przeglądu ich działania.

16.5. Bank znacząco zaangażowany w detaliczne ekspozycje kredytowe, który buduje narzędzia we własnym zakresie powinien posiadać również zatwierdzoną przez Zarząd metodologię budowy takich narzędzi.

16.6. Bank stosujący statystyczne narzędzia wspierające proces oceny zdolności i wiarygodności kredytowej powinien przeprowadzać monitoring i regularną walidację polegające na ocenie adekwatności działania narzędzi statystycznych w stosunku do zmian zachodzących w badanej populacji, której ryzyko mierzy. Walidacja narzędzia jest analizą jego zdolności do klasyfikowania klientów według poziomu ryzyka. Proces ten powinien opierać się na regularnych raportach:

a) raporty stabilności narzędzia - wykorzystywane, aby śledzić zmiany struktury nowych klientów w porównaniu z danymi wykorzystanymi do budowy narzędzia,

b) raporty walidacyjne – wykorzystywane do analizy predyktywności narzędzia,

c) raporty ryzyka kredytowego - wykorzystywane do analizy ogólnego profilu ryzyka portfeli i zgodności z zasadami polityki kredytowej.

16.7. Proces monitorowania i walidacji powinien także ograniczać ryzyko operacyjne działania narzędzi i procesów w sposób nieprawidłowy lub nieprawidłowego wykorzystania narzędzi przez pracowników.

16.8. Raporty monitorujące powinny obejmować następujące obszary:

a) monitoring akceptacji transakcji – analiza ilości (%) wniosków zaakceptowanych, odrzuconych, przełamanych z możliwym podziałem na segmenty klientów, powody odrzucenia, sposoby dystrybucji, cechy produktu itp.,

b) monitoring stabilności populacji – określający zmiany zachodzące w populacji klientów np. poprzez porównanie struktury według ocenianych cech, rozkładu wyników oceny,

c) monitoring zaległości – określający zmiany w poziomie zaległości np. według grup klientów, czasu udzielenia zaangażowania, zmian poziomu zaległości w czasie „życia" kredytu (vintage), poziomu ryzyka identyfikowanego za pomocą narzędzia wspierającego.

16.9. Bank znacząco zaangażowany w detaliczne ekspozycje kredytowe powinien regularnie przeprowadzać badanie ryzyka stosowanych modeli.

IV. Zabezpieczenia

Rekomendacja 17

Jednym ze sposobów ograniczania strat kredytowych jest przyjmowanie przez bank zabezpieczenia ekspozycji kredytowych. Rekomenduje się przyjmowanie zabezpieczenia detalicznych ekspozycji kredytowych. Przyjmowane zabezpieczenia powinny spełniać kryteria płynności, wartości oraz dostępu i możliwości ich kontroli.

17.1. Bank powinien posiadać zasady polityki i procedury w zakresie zabezpieczania detalicznych ekspozycji kredytowych. W szczególności bank powinien określić kiedy zabezpieczenie jest wymagane i kryteria pozwalające na rezygnację z zabezpieczenia ekspozycji kredytowej jeśli jest ono wymagane.

17.2. Podstawowym źródłem spłaty są dla banku dochody klienta detalicznego lub aktywa finansowe z zastrzeżeniem spełnienia warunków określonych w rekomendacji 11.6. Zabezpieczenie ekspozycji nie może zastąpić lub rekompensować braku lub słabości podstawowego źródła spłaty. W żadnym wypadku przyjęcie zabezpieczenia nie może ograniczać lub wpływać na kompletność, rzetelność i obiektywność procesu oceny zdolności i wiarygodności kredytowej.

17.3. Bank przyjmując zabezpieczenie powinien dokonać weryfikacji podstawowych kryteriów decydujących o jego skuteczności: płynności zabezpieczenia, wartości oraz dostępu i możliwości kontroli w całym okresie kredytowania.

17.4. Bank może uznać zabezpieczenie za płynne jeśli możliwe jest jego zbycie bez istotnego obniżenia jego ceny w czasie, który nie naraża banku na zmianę wartości zabezpieczenia ze względu na właściwą danemu zabezpieczeniu fluktuację cen. Bank powinien określić w swoich zasadach polityki kryteria płynności dla poszczególnych rodzajów zabezpieczeń: istotnej zmiany ceny i czasu zbycia zabezpieczenia. Bank powinien wykazać zasadność przyjętych kryteriów.

17.5. Bank powinien posiadać odpowiednie procedury wewnętrzne pozwalające na bieżącą ocenę wartości zabezpieczeń detalicznych ekspozycji kredytowych i ocenę faktycznej możliwości ich wykorzystania jako ewentualne źródło dochodzenia swoich roszczeń. Ograniczenia związane z możliwością dokonania takiej oceny powinny być brane pod uwagę już w momencie udzielania kredytu.

17.6. Bank powinien uwzględniać wartość zabezpieczenia możliwą do uzyskania podczas ewentualnego postępowania windykacyjnego, biorąc pod uwagę ograniczenia prawne, ekonomiczne (m.in. koszty zbycia zabezpieczenia) oraz inne mogące wpływać na rzeczywistą możliwość zaspokojenia się banku z przedmiotu zabezpieczenia.

17.7. Bank powinien zapewnić sobie możliwość kontroli zabezpieczenia poprzez uzyskanie deklaracji klienta o nieobciążaniu zabezpieczenia w trakcie trwania umowy (bez zgody banku), zabezpieczenie (w tym ubezpieczenia) od kradzieży lub zniszczenia, prawo do kontroli jego stanu oraz informacje o bieżącej lokalizacji. Bank powinien w przypadku zabezpieczeń rzeczowych zagwarantować sobie ubezpieczenie przedmiotu zabezpieczenia oraz uzyskać prawo do kontrolowania wykorzystania środków odszkodowania z tytułu ochrony ubezpieczeniowej.

17.8. Bank analizując ryzyko związane z danym zabezpieczeniem powinien m.in. uwzględniać:

a) rodzaj zabezpieczenia i sposób egzekucji z zabezpieczenia,

b) kolejność zaspokajania się z zabezpieczenia,

c) wpływ zużycia technologicznego przedmiotu zabezpieczenia na jego wartość,

d) koszty utrzymania zabezpieczenia i egzekucji z zabezpieczenia.

17.9. Ponieważ dotychczasowe doświadczenia wskazują, że szkodowość portfela ekspozycji kredytowych jest większa, kiedy zabezpieczenie ekspozycji nie jest własnością osoby zobowiązanej do spłaty rekomenduje się aby szczególnej uwadze poddane były te ekspozycje, dla których ustanowione zabezpieczenie nie jest własnością tych osób.

Rekomendacja 18

W przypadku gdy detaliczna ekspozycja kredytowa jest zabezpieczona bank powinien zapewnić, aby poziom zabezpieczenia ekspozycji kredytowej nie pogorszył się w całym okresie trwania umowy.

18.1. Bank powinien zapewnić sobie prawo do weryfikacji wartości zabezpieczenia poprzez zapewnienie niezbędnych informacji, możliwości inspekcji i oceny stanu przedmiotu zabezpieczenia zarówno przez pracownika banku jak i powołanych przez bank ekspertów w całym okresie trwania umowy.

18.2. Najczęściej wykorzystywanym wskaźnikiem do oceny adekwatności zabezpieczenia jest wskaźnik LtV – relacja kwoty ekspozycji kredytowej do wartości zabezpieczenia. Bank powinien badać poziom tego wskaźnika przed podjęciem decyzji o udzieleniu kredytu, a także w trakcie trwania umowy monitorować jego poziom.

18.3. Jednym z najistotniejszych czynników branych pod uwagę przy ustaleniu maksymalnego poziomu wskaźnika LtV powinien być stopień odzysku zaangażowanych przez bank środków z danego typu zabezpieczenia. Bank powinien wykazać zasadność przyjęcia maksymalnego poziomu wskaźnika LtV dla danego typu zabezpieczenia na podstawie danych empirycznych własnych lub obiektywnych analiz zewnętrznych, w szczególności bank powinien wyjaśnić stosowanie LtV wyższego niż wynika to z poziomu odzysku z zabezpieczenia. W tym celu bank powinien gromadzić dane o wielkości odzyskiwanych środków z poszczególnych rodzajów zabezpieczeń.

18.4. Kryteria, jakie bank powinien uwzględnić przy ustalaniu maksymalnych poziomów wskaźnika LtV, to m.in.:

a) rodzaj zabezpieczenia,

b) okres na jaki została zawarta umowa (im dłuższa umowa – tym bardziej ostrożny wskaźnik LtV),

c) waluta ekspozycji kredytowej w sytuacji gdy waluta ekspozycji jest inna od waluty osiąganego dochodu (w przypadku zastosowania waluty obcej niezbędne jest uwzględnianie przy ustalaniu LtV bufora zgodnie z rekomendacją 18.5.); należy przy tym zwrócić uwagę czy umowa przewiduje możliwość zmiany waluty,

d) sposób oprocentowania,

e) forma własności,

f) dostawca zabezpieczenia,

g) wartość ewentualnego dodatkowego obligatoryjnego zabezpieczenia ekspozycji kredytowej (np. ubezpieczenie spłat).

Ustalone na podstawie powyższych kryteriów maksymalne poziomy wskaźnika LtV powinny zostać określone w wewnętrznych procedurach banku.

18.5. W kalkulacji LtV bank powinien przyjąć bufor dla pokrycia skutków zmiany wielkości wskaźnika LtV w wyniku zmiany kwoty ekspozycji zależnej od zmiany kursu waluty lub niedopasowania waluty ekspozycji i waluty w której wyrażona jest wartość zabezpieczenia na poziomie min. 10% kwoty kredytu dla ekspozycji o terminie spłaty do 5 lat i 20% kwoty kredytu dla ekspozycji o okresie spłaty powyżej 5 lat.

18.6. Bank powinien prowadzić monitoring zmian wysokości wskaźnika LtV w celu szybkiego reagowania na wzrost wartości wskaźnika LtV, zwłaszcza przekroczenia określonych przez bank maksymalnych limitów. Bank powinien posiadać przygotowane, w formie pisemnej procedury wewnętrzne określające sposób reakcji banku na negatywne zmiany wartości wskaźnika LtV, które m.in. mogą dotyczyć:

a) stosowania dodatkowych zabezpieczeń,

b) zmiany zabezpieczenia,

c) renegocjacji warunków umowy,

d) częściowego lub pełnego wypowiedzenia umowy,

e) utworzenia dodatkowych rezerw/odpisów.

Bank powinien zapewnić sobie w umowie kredytowej możliwość podjęcia stosownych kroków przewidzianych procedurami oraz wskazać kiedy takie działania może podjąć.

18.7. Bank powinien uwzględniać w procesie weryfikacji wartości zabezpieczenia zależność cen od wieku przedmiotu zabezpieczenia oraz zjawisko technologicznego zużycia przedmiotu zabezpieczenia.

<u>Rekomendacja 19</u>

Bank jest odpowiedzialny za właściwe zabezpieczenie detalicznych ekspozycji kredytowych, a ich skuteczność (zdolność do ograniczania strat) w znacznym stopniu zależy od jakości procesu określania wartości zabezpieczenia. Bank powinien posiadać odpowiednie procedury i narzędzia służące weryfikacji i aktualizacji wartości zabezpieczenia ekspozycji kredytowych.

19.1. Zasad polityki banku w zakresie ustalania wartości zabezpieczenia powinny być szczególnie ostrożne. Prawidłowa analiza wyceny, dokonywana przez bank, wymaga pełnego zrozumienia stosowanych w procesie wyceny podejść, metod, technik i standardów. Analizy sporządzane przez bank powinny uwzględniać różne obszary ryzyka związane ze specyfiką zabezpieczenia.

19.2. Zarząd banku odpowiada za przyjęcie regulaminów i procedur wewnętrznych dotyczących weryfikacji wartości zabezpieczenia.

19.3. W ramach weryfikacji wycen zabezpieczenia, dokonanych zarówno na zlecenie banku jak i dostarczonych przez klientów, bank powinien dokonać kontroli wiarygodności

i rzetelności założeń i parametrów rynkowych przyjętych na potrzeby wyceny. Poziom parametrów przyjętych przez sporządzającego wycenę powinien być przez bank weryfikowany na podstawie dostępnych baz danych, katalogów branżowych, innych opracowań analitycznych i posiadanego doświadczenia, gdyż to bank ponosi odpowiedzialność za jakość kredytu i ponoszone ryzyko. Zweryfikowany w ten sposób przez bank poziom wartości zabezpieczenia powinien stanowić punkt odniesienia dla ustalenia kwoty kredytu (np. przy uwzględnieniu założonego poziomu LtV).

19.4. Bank powinien dokonywać okresowej weryfikacji wartości zabezpieczeń posiadanych ekspozycji kredytowych, poprzez porównanie wartości z wycen z wysokością środków odzyskiwanych w drodze egzekucji z zabezpieczenia. W tym celu bank powinien wprowadzić wewnętrzną procedurę określającą zakres, metody i częstotliwość weryfikacji oraz tryb postępowania w przypadku stwierdzenia istotnych rozbieżności. W sytuacji, gdy w banku stwierdzono występowanie częstych przypadków istotnych rozbieżności pomiędzy wartością z wyceny a wysokością środków odzyskiwanych w drodze egzekucji z zabezpieczenia, zarząd banku powinien zmodyfikować przyjęte podejście w zakresie weryfikacji i aktualizacji wartości zabezpieczenia.

19.5. W przypadku dochodzenia roszczeń z przedmiotu zabezpieczenia bank powinien dokonywać bieżącej weryfikacji jego wartości uwzględniając zaawansowanie procesu dochodzenia roszczeń i jego efekty. Banki nie powinny brać pod uwagę wartości zabezpieczeniu, którego nie udało się zbyć w okresie 2 lat od rozpoczęcia procesu realizacji zabezpieczenia, a dla zabezpieczenia w postaci hipoteki w okresie 3 lat. Bank powinien uzasadnić przyjęcie odmiennych założeń na podstawie weryfikacji historycznej rozkładu w czasie kwot odzyskiwanych z zabezpieczeń (nie należy jednak uwzględniać przypadków nadmiernego odwlekania podjęcia działań zmierzających do realizacji zabezpieczenia).

19.5. W celu ustalenia wartości zabezpieczenia, dla potrzeb zarządzania ryzykiem związanym z detalicznymi ekspozycjami kredytowymi, w tym również dla potrzeb wyliczania wskaźnika LtV, bank może wykorzystywać dane z wiarygodnych baz danych, katalogów branżowych lub obiektywnych opracowań analitycznych. Bank powinien dokonać krytycznej analizy jakości danych zawartych w bazach, katalogach i opracowaniach oraz określić zasady korzystania z tych źródeł na potrzeby zarządzania ryzykiem w swoich procedurach.

Rekomendacja 20

Bank, adekwatnie do sytuacji rynkowej powinien monitorować zmiany zachodzące na rynkach podstawowych typów przyjmowanych zabezpieczeń.

20.1. Bank powinien określić na podstawie analizy płynności rynku i zmienności cen minimalne okresy weryfikacji wartości posiadanych zabezpieczeń odrębnie dla każdego typu zabezpieczenia. Bank powinien wykazać na podstawie tych analiz zasadność przyjętych częstotliwości.

20.2. Bank powinien określić kryteria istotnych zmian warunków rynkowych dla każdego typu zabezpieczenia oraz określić i prowadzić intensywniejsze monitorowanie w przypadku istotnych zmian warunków rynkowych.

20.3. Częstsza weryfikacja wartości zabezpieczenia może być konieczna w przypadku, gdy zachodzą przesłanki utraty wartości ekspozycji kredytowej i powstaje zagrożenie, że wartość zabezpieczenia będzie niższa od wartości ekspozycji kredytowej.

20.4. Bank powinien monitorować rynek oraz weryfikować założenia i ramy prawno-ekonomiczne, które zostały przyjęte do budowy zasad ustalania wartości zabezpieczenia.

Rekomendacja 21

Bank powinien posiadać w formie pisemnej odpowiednie procedury wewnętrzne pozwalające na podjęcie szybkich środków zaradczych w przypadku zajścia nieprzewidzianych zdarzeń skutkujących spadkiem wartości zabezpieczeń detalicznych ekspozycji kredytowych (poziomu zabezpieczenia).

21.1. W bankach znacząco zaangażowanych w detaliczne ekspozycje kredytowe procedury te powinny uwzględniać testy skrajnych warunków, pozwalające na symulację zachowania całego portfela i poszczególnych ekspozycji kredytowych, w sytuacji wystąpienia istotnych zmian wartości zabezpieczenia, a przede wszystkim na ocenę efektów tych zmian.

21.2. Banki znacząco zaangażowane w detaliczne ekspozycje kredytowe co najmniej raz w roku, powinny przeprowadzać testy skrajnych warunków w celu oceny wpływu gwałtownej zmiany wartości zabezpieczenia na przewidywaną wielkość strat z ortfela zabezpieczonych ekspozycji kredytowych. Częstsze dokonywanie testów zalecane jest w razie istotnych zmian warunków rynkowych.

V. Raportowanie

Rekomendacja 22

Bank powinien zapewnić skuteczny system raportowania realizacji zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych oraz poziomu ryzyka z tytułu tych ekspozycji.

22.1. Podstawowym zadaniem systemu raportowania jest przedstawienie niezbędnej informacji pozwalającej na ocenę ryzyka detalicznych ekspozycji kredytowych przez zarząd banku i podejmowanie decyzji.

22.2. Proces raportowania służy określeniu skuteczności zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, identyfikacji źródeł i czynników ryzyka, pomiaru kosztów ryzyka, ograniczaniu poziomu ryzyka oraz umożliwienia podjęcia odpowiednich działań naprawczych i profilaktycznych.

22.3. Bank określa w zasadach polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych zakres i częstotliwość raportowania, odbiorców raportów oraz jednostki odpowiedzialne za ich sporządzanie.

22.4. Bank określając zakres i częstotliwość raportowania uwzględnia stopień zaangażowania banku w detaliczne ekspozycje kredytowe, rodzaj produktów, poziom apetytu na ryzyko, profil ryzyka oraz zmiany w otoczeniu banku.

22.5. W sytuacji istotnych zmian w otoczeniu banku oraz w samym banku wpływających na przebieg procesu kredytowego lub profil ryzyka ponoszonego przez bank częstotliwość raportowania powinna ulec zwiększeniu, a jego zakres stosownym modyfikacjom.

22.6. Zakres raportowania powinien w szczególności obejmować:

a) jakość ekspozycji kredytowych (np. wielkość opóźnień, poziom migracji między klasami opóźnień, analizy *vintage*),

b) poziom i adekwatność odpisów (rezerw),

c) wykorzystanie i przestrzeganie przyjętych limitów (apetytu na ryzyko),

d) przebieg procesu akceptacji, skalę odstępstw (przełamań),

e) wyniki działania i skuteczność narzędzi wspierających proces akceptacji ryzyka,

f) wyniki procesu monitorowania ekspozycji i dochodzenia roszczeń,

g) kwoty nieodzyskane (straty kredytowe),

h) wartości odzysku z zabezpieczeń.

VI. Relacje z klientami

Rekomendacja 23

Bank powinien dołożyć wszelkich starań, aby przekazywane klientom informacje były zrozumiałe, jednoznaczne i czytelne.

23.1. Dotyczy to informacji przedstawianych zarówno przed, jak i po podpisaniu umowy. Bank powinien uwzględnić poziom wiedzy klienta, który w większości przypadków nie jest specjalistą z dziedziny bankowości.

23.2. Przed zawarciem umowy klient powinien otrzymać wszystkie informacje istotne dla oceny ryzyka i kosztów związanych z zawarciem umowy, w tym w szczególności informacje o ryzyku walutowym i wpływie spreadu walutowego na obciążenia z tytułu spłaty kredytu, ryzyku zmiennej stopy procentowej oraz ryzyku zmiany cen rynkowych zabezpieczeń. Informacje o rodzajach ryzyka powinny być przedstawione w formie pisemnej (np. określonej w pkt 23.10. oraz 23.11.). Przed zawarciem umowy klient powinien również otrzymać wszystkie istotne informacje dotyczące warunków umowy, w szczególności w zakresie praw i obowiązków klienta wynikających z tejże umowy. Na prośbę klienta bank powinien udostępnić mu z wyprzedzeniem projekt umowy. Bank powinien zapewnić wszelkie dodatkowe wyjaśnienia i informacje o jakie poprosi klient.

23.3. Bank powinien na bieżąco (po każdej zmianie) dostarczać swoim klientom wszelkich informacji dotyczących warunków oraz praw i obowiązków wynikających z umowy. W szczególności, w formie pisemnej, klient powinien być informowany o wszelkich zmianach, które wpływają bezpośrednio na warunki umowy kredytowej, szczególnie na poziom obciążeń z tytułu spłaty kredytu (np. zmianach stóp procentowych, zasad ustalania spreadu walutowego). Za zgodą klienta informacje te mogą być przekazywane w innej niż pisemna formie (np. poprzez internet).

23.4. Bank powinien przedstawiać kredytobiorcom informacje o całkowitym koszcie kredytu oraz rzeczywistej rocznej stopie procentowej uwzględniające koszty znane w momencie zawarcia umowy. Służyć temu powinno również zamieszczanie w ogłoszeniach i reklamach dotyczących kredytu, zawierających warunki udzielania kredytu rzeczywistej rocznej stopy procentowej, wyliczonej od całkowitego kosztu kredytu.

23.5. Bank powinien także przedstawić klientowi wszelkie dodatkowe informacje związane z ekspozycją kredytową o jakie poprosi klient, o ile ich podanie nie jest sprzeczne z przepisami ustawy Prawo bankowe, dotyczącymi tajemnicy bankowej, ustawy o ochronie danych osobowych.

23.6. Rekomenduje się, aby bank w pierwszej kolejności oferował klientom kredyty, pożyczki lub inne produkty w złotych lub w walucie w jakiej uzyskuje dochód. Bank nie powinien rekomendować lub promować oferty kredytu, pożyczki lub innego produktu w walucie obcej lub indeksowanego do waluty obcej, z wyjątkiem sytuacji, w której klient uzyskuje dochód w walucie w jakiej oferowany jest kredyt. W przypadku wyboru przez klienta kredytu w innej walucie niż waluta w jakiej osiągany jest dochód, po przedstawieniu ofert bank powinien uzyskać od klienta pisemne oświadczenie, potwierdzające, że w pierwszej kolejności zapoznał się z ofertą kredytu w walucie jakiej uzyskuje dochód lub kredytu w złotych jeśli bank nie oferuje

kredytów w walucie dochodu klienta, dokonał on wyboru oferty w walucie obcej lub indeksowanej do waluty obcej innej niż ta w której uzyskuje dochód, mając pełną świadomość ryzyka walutowego związanego z kredytami, pożyczkami i produktami zaciąganymi w walucie obcej lub indeksowanymi do waluty obcej innej niż ta w której uzyskuje dochód, wpływu spreadu walutowego oraz innych rodzajów ryzyka rynkowego na wielkość udostępnionego kredytu i poziom obciążenia jego spłatą.

23.7. Bank powinien posiadać sporządzone w formie pisemnej, procedury wewnętrzne określające sposób i zakres informowania każdego klienta zaciągającego kredyt lub pożyczkę w walucie obcej lub indeksowane do tej waluty innej niż ta w jakiej osiąga dochód o związanym z tym ryzyku i jego konsekwencjach oraz wpływie spreadu walutowego na wielkość udostępnionego kredytu i poziom obciążenia jego spłatą. Wszystkie pytania i wątpliwości w tym zakresie powinny zostać wyjaśnione klientowi przez odpowiednio wyszkolonego pracownika, posiadającego niezbędną wiedzę na temat zagrożeń związanych z ryzykiem walutowym ekspozycji kredytowych.

23.8. Bank powinien posiadać sporządzone w formie pisemnej, procedury wewnętrzne określające sposób i zakres informowania każdego klienta zaciągającego kredyt lub pożyczkę oprocentowaną zmienną stopą procentową o związanym z tym ryzyku, jak i jego konsekwencjach. Wszystkie pytania i wątpliwości w tym zakresie powinny zostać wyjaśnione klientowi przez odpowiednio wyszkolonego pracownika, posiadającego niezbędną wiedzę na temat zagrożeń związanych z ryzykiem stopy procentowej ekspozycji kredytowych. Zaleca się, aby klient zaciągający kredyt lub pożyczkę oprocentowane zmienną stopą procentową podpisał oświadczenie, iż został poinformowany przez bank o ponoszeniu ryzyka stopy procentowej oraz, że jest świadomy jego ponoszenia.

23.9. W celu zapewnienia porównywalności stosowanych przez banki zasad polityki dotyczących wyznaczania spreadów walutowych bank powinien zapewnić możliwość nieodpłatnego dostępu klientów do informacji o kursach walutowych stosowanych przez bank, w szczególności w postaci zestawienia informacji w zakresie:

a) stosowanych przez bank kursów kupna i sprzedaży waluty obcej (informacja powinna dotyczyć wszystkich publikowanych przez bank tabel kursów walut obcych z okresów spłaty czynnych kredytów),

b) odrębnego zestawienia stosowanych przez bank spreadów walutowych (informacja powinna odnosić się do wszystkich publikowanych przez bank tabel kursów walut obcych z okresów spłaty czynnych kredytów).

23.10. Rekomenduje się, aby bank przedstawiając klientowi ofertę kredytu, pożyczki lub innego produktu, w walucie obcej lub indeksowanego do waluty obcej innej niż ta w jakiej osiąga on dochód wyliczał kwotę i koszty kredytu wg aktualnych kursów walut stosowanych przez bank oraz informował klienta o kosztach obsługi ekspozycji kredytowej w wypadku niekorzystnej dla klienta zmiany kursu walutowego i spreadu walutowego. Informacje takie mogą być przekazane na przykład w postaci symulacji wysokości rat kredytu. Informacje przekazywane klientowi powinny w szczególności zawierać:

a) koszty obsługi ekspozycji kredytowej przy aktualnym poziomie kursu waluty w jakiej osiąga on dochód do waluty ekspozycji kredytowej, bez zmian poziomu stóp procentowych,

b) koszty obsługi ekspozycji kredytowej, przy założeniu, że stopa procentowa dla waluty ekspozycji kredytowej jest równa stopie procentowej dla złotego, a kapitał ekspozycji kredytowej jest większy o 20%,

c) koszty obsługi ekspozycji kredytowej przy deprecjacji kursu waluty w jakiej klient osiąga dochód do waluty ekspozycji kredytowej w skali odpowiadającej różnicy między maksymalnym i minimalnym kursem waluty dochodu do waluty ekspozycji kredytowej w ciągu ostatnich 12 miesięcy, bez zmian poziomu stóp procentowych,

d) koszty obsługi ekspozycji kredytowej przy zmianie spreadu walutowego w skali odpowiadającej różnicy między maksymalnym i minimalnym spreadem walutowym w ciągu ostatnich 12 miesięcy, bez zmian poziomu stóp procentowych i zmiany kursów walutowych.

23.11. Rekomenduje się, aby bank przedstawiając klientowi ofertę kredytu, pożyczki lub innego produktu, oprocentowanego zmienną stopą procentową informował klienta o kosztach obsługi ekspozycji kredytowej w wypadku niekorzystnej dla klienta zmiany poziomu stopy procentowej, od której zależy oprocentowanie ekspozycji kredytowej. Informacje takie mogą być przekazane na przykład w postaci symulacji wysokości rat ekspozycji kredytowej. Informacje przekazywane klientowi powinny w szczególności zawierać:

a) koszty obsługi ekspozycji kredytowej przy aktualnym poziomie stopy procentowej, od której zależy jej oprocentowanie,

b) koszty obsługi ekspozycji kredytowej przy wzroście stopy procentowej, od której zależy jej oprocentowanie o 400 punktów bazowych,

c) koszty obsługi ekspozycji kredytowej przy wzroście stopy procentowej, od której zależy jej oprocentowanie w skali odpowiadającej różnicy między maksymalnym i minimalnym poziomem stopy procentowej w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

23.12. Powyższe zasady odnoszą się również do innych niż kredyty i pożyczki ekspozycji kredytowych.

Rekomendacja 24

W relacjach z klientami bank powinien wykazać profesjonalizm, rzetelność i staranność oraz zapewnić klientowi najlepszą wiedzę.

24.1. Przedkładając klientowi do podpisania umowę bank powinien zapewnić klientowi odpowiedni czas niezbędny do zapoznania się z treścią umowy oraz analizy zaproponowanych w niej warunków, tak aby umożliwić klientowi podjęcie decyzji o podpisaniu umowy przy pełnej znajomości zawartych w umowie warunków po dostarczeniu niezbędnych informacji i wyjaśnień.

Umowa o kredyt powinna być zawarta w formie pisemnej, a kredytodawca zobowiązany jest wręczyć kredytobiorcy umowę niezwłocznie po jej zawarciu. Wskazane jest aby, poza elementami wskazanymi w art. 69 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 2002 r., Nr 72, poz. 665 z późn. zm.) oraz ustawy z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. z 2001 r., Nr 100, poz. 1081 z późn. zm.) w zakresie przedmiotowym jej obowiązywania, umowa zawierała:

a) opłaty oraz inne koszty związane z udzieleniem kredytu, w tym opłatę za rozpatrzenie wniosku kredytowego oraz przygotowanie i zawarcie umowy kredytowej, będące elementem całkowitego kosztu kredytu oraz warunki ich zmian,

b) informacje o całkowitym koszcie kredytu i rzeczywistej rocznej stopie procentowej, uwzględniające koszty znane w momencie zawarcia umowy,

c) łączną kwotę wszystkich należności, do których zapłaty zobowiązany jest kredytobiorca (z wyłączeniem ekspozycji kredytowych o zmiennym oprocentowaniu),

d) informację o uprawnieniach i skutkach przedterminowej spłaty kredytu,

e) informację o terminie i sposobie wykonania uprawnienia do odstąpienia od umowy przez kredytobiorcę,

f) informację o skutkach zmian relacji wartości przyjętego zabezpieczenia do wielkości ekspozycji kredytowej,

g) informację o skutkach niedotrzymania warunków umowy, w szczególności w zakresie dodatkowych kosztów, sposobu i terminów spłaty ekspozycji kredytowych, zmian w zakresie zabezpieczenia ekspozycji kredytowej.

24.2. W każdej umowie, która dotyczy walutowych ekspozycji kredytowych w przypadku ekspozycji kredytowych indeksowanych kursem waluty obcej powinny znaleźć się co najmniej postanowienia dotyczące:

a) wartości ekspozycji kredytowej w walucie obcej (dopuszcza się poinformowanie klienta o wysokości ekspozycji kredytowej i wysokości rat kapitałowo-odsetkowych w walucie obcej odrębnie po wypłacie kredytu),

b) wysokości rat kapitałowych i rat odsetkowych w walucie obcej,

c) sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego, w szczególności, wyliczana jest kwota uruchamianego kredytu, jego transz i rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty i spłaty kredytu,

d) informacji, że zmiana kursu walutowego będzie miała wpływ na wartość ekspozycji kredytowej oraz wysokość rat kapitałowo-odsetkowych,

e) informacji, że zmiana spreadu walutowego będzie miała wpływ na wyrażoną w złotych wysokość uruchamianego kredytu oraz rat kapitałowo-odsetkowych,

f) warunków i konsekwencji zmiany waluty ekspozycji kredytowej.

24.3. W każdej umowie, która dotyczy ekspozycji kredytowych oprocentowanych zmienną stopą procentową powinny znaleźć się co najmniej postanowienia dotyczące:

a) sposobów i terminów ustalania stopy procentowej, na podstawie której wyliczana jest wysokość rat kapitałowo-odsetkowych,

b) informacji, że zmiana stopy procentowej będzie miała wpływ na wartość ekspozycji kredytowej oraz wysokość rat kapitałowo-odsetkowych,

c) warunków i konsekwencji zmiany sposobu oprocentowania.

24.4. W przypadku kredytu indeksowanego kursem waluty obcej bank powinien, na życzenie klienta, umożliwić i zagwarantować w umowie możliwość uruchomienia

i spłaty kredytu w walucie do jakiej kredyt jest indeksowany. Bank nie może wprowadzać warunków oraz obowiązku ponoszenia kosztów, które mogłyby utrudniać klientowi skorzystanie z takiej możliwości.

VII. Kontrola wewnętrzna

Rekomendacja 25

Istotnym elementem w procesie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych jest kontrola wewnętrzna banku.

25.1. Regulacje wewnętrzne określające zasady i sposoby kontrolowania powinny być sporządzone w formie pisemnej i przyjęte przez zarząd banku. Wprowadzając lub zmieniając regulacje dotyczące zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych bank powinien uwzględnić:

a) jakość i skuteczność wszystkich operacji związanych z procesem oceny zdolności i wiarygodności kredytowej,
b) jakość i skuteczność zarządzania ryzykiem portfela detalicznych ekspozycji kredytowych,
c) dokładność oraz terminowość okresowego raportowania do zarządu,
d) podział obowiązków w procesie kredytowym,
e) zgodność procedur i regulaminów zatwierdzonych przez zarząd banku z zewnętrznymi regulacjami.

25.2. Bank powinien zidentyfikować podstawowe obszary podlegające kontroli wewnętrznej. Wśród najistotniejszych należy wskazać:

a. przestrzeganie zasad polityki zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych,
b. skuteczność limitów ograniczających ryzyko detalicznych ekspozycji kredytowych,
c. wymogi dokumentowe w zakresie badania zdolności i wiarygodności kredytowej,
d. korzystanie z wewnętrznych i zewnętrznych źródeł informacji, np. baz danych,
e. minimalne wymogi w zakresie przyjętych formuł oceny zdolności kredytowej, dochodów i wydatków klientów detalicznych oraz przyjętych w tym zakresie limitów,
f. skuteczność systemu uprawnień do akceptacji ryzyka,
g. skuteczność ograniczania strat poprzez zabezpieczanie detalicznych ekspozycji kredytowych,
h. jakość administracji ekspozycjami kredytowymi,
i. skuteczność procesów monitorowania ekspozycji kredytowych i dochodzenia roszczeń,
j. przeprowadzanie testów skrajnych warunków,

k. narzędzia wspierające przyjęte do oceny zdolności i wiarygodności kredytowej oraz zarządzania ryzykiem portfela detalicznych ekspozycji kredytowych.

k.1. Czynności kontrolne w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych powinny być dokonywane nie rzadziej niż raz na rok, o ile zmiany zachodzące w otoczeniu banku i w samym banku nie spowodują konieczności zwiększenia częstotliwości dokonywania kontroli.